

JURIDISKA FAKULTETEN

VID LUNDS UNIVERSITET

Eduland Rexhaj

Förhandsgodkännande av strafföreläggande

En analys av straffprocessens förhållande till effektiv
brottsbekämpning och rättssäkerhet

JURM02 Examensarbete

Examensarbete på juristprogrammet

30 högskolepoäng

Handledare: Linnea Wegerstad

Termin: HT 2023

Innehåll

Summary	4
Sammanfattning	5
Förord.....	6
Förkortningar	7
1 Inledning	8
1.1 Bakgrund	8
1.2 Syfte och frågeställningar.....	9
1.3 Avgränsningar	10
1.4 Metod och material.....	11
1.5 Forskningsläge.....	14
1.6 Teori	16
1.6.1 Brottsbekämpningsmodellen	16
1.6.2 Rättssäkerhetsmodellen	17
1.6.3 Modellernas applicering	19
1.7 Disposition.....	19
2 Motiven bakom den historiska utvecklingen av institutet strafföreläggande.....	21
2.1 Motiven bakom införandet av institutet strafföreläggande .	21
2.2 Motiven bakom utvidgningen av strafföreläggandeförfarandets tillämpningsområde	22
2.3 Motiven bakom fullmaktsförfarandet.....	23
2.4 Motiven bakom förfarandet med förhandsgodkännande.....	24
2.5 Delanalys	26
3 Utredningsarbetet i ett förfarande med förhandsgodkännande.....	29
3.1 Brottsutredningen	29
3.1.1 Förundersökning	29
3.1.2 Förenklad utredning.....	30
3.1.3 Skillnaden mellan en förundersökning och en förenklad utredning	31
3.1.4 Utredningsarbetets principer.....	32
3.1.5 Förundersökningsledare.....	34
3.1.6 Slutdelgivning.....	35
3.2 Psykologiska faktorer som påverkar utredningsarbetet.....	36
3.3 Delanalys	37
4 Bevisprövningen i ett förfarande med förhandsgodkännande	41
4.1 Förutsättningarna för allmänt åtal	41

4.1.1	Utredningens robusthet	41
4.1.2	Bevisningens styrka	42
4.2	Bevisvärdering av den misstänktes erkännande	44
4.3	Bevisvärdering av den misstänktes förhörsuppgifter	46
4.4	Psykologiska faktorer som påverkar bevisvärderingen	47
4.5	Delanalys	48
5	Förhållandet mellan förfarandet med förhandsgodkännande och den misstänktes rätt till en rättvis rättegång.....	51
5.1	Rätten till domstolsprövning	51
5.2	Övriga aspekter av en rättvis rättegång	51
5.2.1	Principer för en rättvis rättegång	52
5.2.2	Rätten att underrättas om anklagelsen för brott	52
5.2.3	Rätten att anlita en försvarare	53
5.3	Delanalys	54
6	Avslutning	57
6.1	Slutkommentarer	57
	Käll- och litteraturlista.....	59

Summary

The summary imposition of a fine is introduced into Swedish law in 1948. The purpose of the system is to take legal proceedings more efficiently against minor and simple criminal cases, such as petty theft and unlawful driving. The criminal procedure allows the suspect to approve an injunction filed by the prosecutor regarding a punishment for a committed crime. If the accused accepts the injunction, he or she refrains from their right to a judicial proceeding and the order applies as a legally binding judgment.

Due to the high workload of the courts, economic reasons, and the constant growing confidence in prosecutors, several legislative changes are made to the summary procedure to make it more effective. The latest amendment entered into effect in 2023 and makes it possible for the suspect to approve an injunction in advance. This procedure is based on the knowledge that the suspect's motivation to cooperate in a criminal case decreases with time. By allowing the accused to approve an injunction in advance, during an ongoing criminal investigation, the criminal process can proceed without their continued participation. The prosecutor then imposes a fine based on the advanced approval when the criminal investigation is completed.

The purpose of this thesis is to analyse how the criminal process with advanced approval relates to effective crime control and legal certainty. The analysis is performed with Herbert L. Packer's models concerning the function of the criminal process. According to him, there are two separate value systems that affect the shape of a criminal procedure. These are represented by 'the Crime Control Model' and 'the Due Process Model'. The study also uses psychology and interdisciplinary research to examine if there are any psychological factors during a criminal process with advanced approval that negatively affect legal certainty.

The thesis begins with analysing the legislative history of the summary imposition of a fine. Afterward, the study examines the investigative work and evaluation of evidence in the summary procedure. Lastly, the relationship between the criminal procedure and the suspect's right to a fair trial is scrutinized. All the partial analyses show that the system with advanced approval prioritises effective crime control at the cost of legal certainty. Some psychological factors that may occur in the course of the criminal procedure are confirmation bias, anchoring, and the story model. A common ground for these phenomena is that they can influence police and prosecutor without them being conscious about it. Consequently, this runs the risk of affecting legal certainty negatively.

Sammanfattning

Institutet strafföreläggande införs i svensk rätt år 1948. Syftet med systemet är att effektivt kunna lagföra lindriga och enkla brott, till exempel ringa stöld och olovlig körning. Brottmålsförfarandet tillåter den misstänkte att godkänna ett av åklagaren utfärdat strafföreläggande som avser en påföljd för ett begånget brott. Om den anklagade accepterar strafföreläggandet avstår han eller hon från sin rätt till domstolsprövning och handlingen gäller som en lagkraftvunnen dom.

Till följd av domstolarnas höga arbetsbelastning, ekonomiska skäl och ett ständigt ökat förtroende för Åklagarmyndigheten effektiviserar institutet strafföreläggande genom åtskilliga reformer. Den senaste lagändringen är från år 2023 och gör det möjligt för den misstänkte att på förhand godkänna ett strafföreläggande. Förfarandet med förhandsgodkännande grundas på vetenskapen om att den misstänktes motivation att samverka i en brottmålsprocess avtar med tiden. Genom att tillåta den misstänkte att i förväg godkänna ett strafföreläggande, under en pågående utredning, kan straffprocessen fortskrida utan dennes fortsatta medverkan. Åklagaren utfärdar sedan ett strafföreläggande baserat på förhandsgodkännandet när brottsutredningen är avslutad.

Syftet med denna uppsats är att analysera hur förfarandet med förhandsgodkännande förhåller sig till effektiv brottsbekämpning och rättssäkerhet. Analysen sker med stöd av Herbert L. Packers modeller om straffprocessens funktion. Enligt honom finns det två olika värdesystem som styr brottmålsprocessens utformning. Dessa representeras av brottsbekämpnings- och rättssäkerhetsmodellen. Studien använder även psykologisk och tvärvetenskaplig forskning för att utreda om det finns psykologiska faktorer vid ett förfarande med förhandsgodkännande som negativt inverkar på rättssäkerheten.

Detta arbete börjar med att analysera lagförarbeten till institutet strafföreläggande. Därefter studeras utredningsarbetet och bevisprövningen i förfarandet med förhandsgodkännande. Slutligen granskas förhållandet mellan straffprocessen och den misstänktes rätt till en rättvis rättegång. Samtliga delanalyser visar att systemet med förhandsgodkännande prioriterar effektiv brottsbekämpning på bekostnad av rättssäkerhet. Vissa psykologiska faktorer som kan förekomma vid straffprocessen är konfirmeringsbias, anchoring och berättelsemodellen. Gemensamt för dessa fenomen är att de kan influera polis och åklagare utan att dessa aktörer är medvetna om det. Följaktligen riskerar detta att påverka rättssäkerheten negativt.

Förord

Detta förord markerar slutet på en lärorik period i mitt liv. Jag vill rikta ett stort tack till min familj som har stöttat mig under alla dessa år. Dessutom vill jag tacka mina vänner för alla oföglömliga och glädjefyllda minnen. Ett stort tack ska även riktas till min handledare Linnea Wegerstad som har gett mig insiktsfulla kommentarer och tips.

Lund, januari 2024

Eduland Rexhaj

Förkortningar

Bet.	Utskottsbetänkande
Dir.	Direktiv
Ds	Departementsserien
EKMR	Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna
Europadomstolen	Europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna
HD	Högsta domstolen
JO	Justitieombudsmännen
JO-instruktionen	Lag (2023:499) med instruktion för Riksdagens ombudsmän
JT	Juridisk Tidskrift
NJA	Nytt Juridiskt Arkiv
Prop.	Proposition
Rskr.	Riksdagsskrivelse
RäV	Rättslig vägledning
SOU	Statens offentliga utredningar
SvJT	Svensk Juristtidning

1 Inledning

1.1 Bakgrund

År 2017 ger den svenska regeringen en utredare i uppdrag att föreslå ett snabbförfarande i brottmål. Enligt regeringen bör ett brottmålsförfarande utformas så effektivt som möjligt. Detta beror på att en långvarig brottmålsprocess kan bidra till ett försämrat bevisläge och svårigheter med att lagföra brott. Följaktligen riskerar allmänhetens trygghet och förtroende för rättsväsendet att minska. Dock påpekar regeringen att effektiviseringen inte får inverka negativt på brottmålsförfarandets rättssäkerhet och kvalitet.¹ Utredarens arbete resulterar i en försöksverksamhet i Stockholm som pågår mellan åren 2018 och 2022. I försöksverksamheten ingår Polismyndigheten, Åklagarmyndigheten, Domstolsverket, Kriminalvården och Rättsmedicinalverket. Dessa statliga aktörer samverkar med nya verktyg och förändrade arbetsmetoder för att åstadkomma en snabbare lagföringsprocess.² Ett resurseffektivt och rättssäkert verktyg som tillämpas i försöksverksamheten är strafföreläggande. Systemet med strafföreläggande är ett lagföringsalternativ som under vissa förutsättningar kan användas i stället för en ordinarie domstolsprocess. Det används för att lagföra lindriga och enkla brott såsom ringa stöld, brott mot knivlagen, rattfylleri och olovlig körning.³

De allmänna bestämmelserna som reglerar institutet strafföreläggande finns i 48 kap. rättegångsbalken. Enligt 48 kap. 1 och 3 §§ rättegångsbalken får en åklagare utfärda ett strafföreläggande för brott som hör under allmänt åtal. Om den misstänkte väljer att godkänna strafförelägandet och därmed erkänna till brottet gäller det som en lagakraftvunnen dom. Godkännandet sker i sådana fall efter att utredningsarbetet är avslutat.⁴ Av 48 kap. 2 och 4 §§ rättegångsbalken framgår att ett strafföreläggande kan avse påföljderna böter, villkorlig dom eller sådana påföljder i förening. Det får även omfatta enskilt anspråk som avser betalningsskyldighet, egendoms förverkande, särskild rättsverkan, företagsbot samt kostnad för provtagning och analys.⁵

Enligt regeringen finns det flera fördelar med strafföreläggande. För det första bidrar systemet till att samhället och rättsväsendet sparar stora ekonomiska och personella resurser genom att en brottmålsrättegång inte behöver genomföras. För det andra kan brottmål handläggas skyndsamt, vilket främjar allmänhetens trygghet och förtroende för rättsväsendet. För det tredje är det

¹ Se Ds 2017:36 s. 163–164; se dir. 2020:6 s. 1.

² Se SOU 2021:46 s. 19.

³ Se Ds 2017:36 s. 60; se dir. 2020:6 s. 3 och 8; se Ds 2018:9 s. 108–109; se SOU 2021:46 s. 29; se prop. 2021/22:279 s. 63.

⁴ Se SOU 2021:46 s. 257; se prop. 2021/22:279 s. 61; se Fitger m.fl., Rättegångsbalken (2023-12-08, version 95, JUNO) 48 kap. 1 och 3 §§.

⁵ Se SOU 2021:46 s. 264–265; se prop. 2021/22:279 s. 61; se Fitger m.fl., Rättegångsbalken (2023-12-08, version 95, JUNO) 48 kap. 2 och 4 §§.

möjligt för en misstänkt person att överblicka konsekvenserna av att godkänna ett strafföreläggande, exempelvis vad brottsföljden kommer att bli.⁶

Försöksverksamheten ger positiva resultat och dess framgång leder till förordnandet av en särskild utredare som ska undersöka möjligheten att införa ett permanent snabbförfarande i brottmål. Utredaren ska bland annat analysera hur systemet med strafföreläggande kan utvecklas för att även i framtiden utgöra ett betydelsefullt alternativ till domstolsprövning.⁷ Dennes utredning ligger till grund för regeringens proposition. I propositionen föreslås att en misstänkt person på förhand ska kunna godkänna ett strafföreläggande. Enligt utredningen och regeringen avtar den misstänktes motivation till att medverka i en brottmålsprocess med tiden. Om den misstänkte tidigt i brottmålsprocessen tillåts förhandsgodkänna ett strafföreläggande kan brottsutredningen fortskrida utan den misstänktes fortsatta medverkan. När utredningsarbetet är avslutat bedömer åklagaren huruvida ett slutligt strafföreläggande ska utfärdas med stöd av förhandsgodkännandet.⁸ De föreslagna lagändringarna träder i kraft den 1 januari 2023.⁹

Sveriges advokatsamfund är kritiskt till förfarandet med förhandsgodkännande. I sitt remissvar skriver det att straffprocessen är bristfällig utifrån ett rättssäkerhetsperspektiv.¹⁰ Regeringen invänder mot påståendet och förklarar att åklagaren kommer att fungera som en garant för rättssäkerheten och fånga upp eventuella brister.¹¹ Aktörernas utsagor gör det relevant att granska om effektiviseringen av institutet strafföreläggande negativt påverkar rättssäkerheten.

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med denna studie är att analysera hur systemet med förhandsgodkännande av strafföreläggande förhåller sig till effektiv brottsbekämpning och rättssäkerhet. Analysen sker med stöd av teori om straffprocessens funktion. Därtill använder studien psykologisk och tvärvetenskaplig forskning för att undersöka om det finns psykologiska faktorer vid straffprocessen som påverkar rättssäkerheten negativt.

Följande frågeställningar ska besvaras för att uppnå arbetets syfte:

- Vilka motiv finns bakom institutet strafföreläggande och dess effektivisering?

⁶ Se prop. 2021/22:279 s. 61.

⁷ Se dir. 2020:6 s. 1.

⁸ Se SOU 2021:46 s. 286–287 och 290–291; se prop. 2021/22:279 s. 62 och 65.

⁹ Se rskr. 2022/23:16; se bet. 2022/23:JuU2 s. 1.

¹⁰ Se Sveriges advokatsamfunds yttrande den 30 september 2021 över betänkandet SOU 2021:46 s. 5–6.

¹¹ Se prop. 2021/22:279 s. 64.

- Hur utförs utredningsarbetet och bevisprövningen i ett förfarande med förhandsgodkännande?
- Finns det psykologiska faktorer vid ett förfarande med förhandsgodkännande som negativt inverkar på utredningsarbetet och bevisprövningen?
- Hur förhåller sig systemet med förhandsgodkännande till den misstänktes rätt till en rättvis rättegång?

1.3 Avgränsningar

Med hänsyn till arbetets omfång och tidsram måste vissa avgränsningar göras av uppsatsämnet. En sådan avgränsning är att studien bara förklarar gällande rätt avseende förhandsgodkännande av strafföreläggande.¹² Arbetet redogör inte för andra aspekter av institutet strafföreläggande, exempelvis valet av påföljd och möjligheterna att undanröja ett godkänt strafföreläggande. Däremot sker en genomgång av motiven bakom den historiska utvecklingen av systemet med strafföreläggande för att kunna resonera kring effektiv brottsbekämpning och rättssäkerhet.

En annan avgränsning avser parterna i straffprocessen. De aktörer som uppsatsen fokuserar på är den misstänkte och dennes försvarare samt polisen och åklagaren. Övriga aktörer som kan förekomma vid ett strafföreläggandeförfarande, exempelvis vittnen, kommer inte att beröras. Angående förekomsten av en målsägande vid brottmålsprocessen ska endast kravet i 48 kap. 5 § 2 rättegångsbalken beskrivas.

Ytterligare några avgränsningar sker i relation till utredningsarbetet och bevisprövningen i förfarandet med förhandsgodkännande. Arbetet behandlar inte otillbörliga metoder som kan tillämpas för att införskaffa bevis. Inte heller diskuteras fri bevisföring. Beträffande bevisvärderingen i brottmålsförfarandet studeras endast den misstänktes erkännande och förhörsuppgifter. Anledningen till detta är att dessa bevis är centrala för straffprocessen och kräver därför ett större utrymme i arbetet.¹³

Slutligen sker en avgränsning gällande den misstänktes rätt till en rättvis rättegång. Arbetet utgår från art. 6 EKMR. Med hänsyn till detta behandlas inte andra internationella regelverk. Att redogöra för samtliga aspekter av artikeln är inte möjligt. Med beaktande av bland annat de aktörer som uppsatsen fokuserar på undersöks inte art. 6:3:d–e EKMR. Angående de rättigheter som svensk rätt tillerkänner den misstänkte ska enbart rätten att anlita en

¹² Jfr prop. 2021/22:279 s. 62.

¹³ Jfr prop. 2021/22:279 s. 61 och 64.

försvarare studeras. Ett skäl till detta är att rättigheten är viktig för arbetets teoretiska ramverk.¹⁴

1.4 Metod och material

Detta arbete tillämpar en rättsdogmatisk metod för att besvara studiens frågeställningar och uppnå dess syfte. Utgångspunkten för den rättsdogmatiska metoden är allmänt accepterade rättskällor, det vill säga lagstiftning, rättspraxis, lagförarbeten och doktrin.¹⁵ Med stöd av rättskällorna kommer gällande rätt att fastställas och kritiskt analyseras.¹⁶

De vedertagna rättskällorna ingår i en hierarkisk ordning i den så kallade rättskälleläran. Följaktligen är rättskällornas inbördes relation av relevans för den rättsdogmatiska metoden. Detta beror på att olika rättskällor kan förmedla motstridiga uppgifter.¹⁷ Svenska grundlagar har högst auktoritet bland rättskällorna. Dessa följs sedan av ordinära svenska författningar, vilket innefattar lagar, förordningar och föreskrifter.¹⁸ Ett rättsligt dokument vars ställning finns någonstans mellan grundlag och övriga författningar är EKMR. EKMR inkorporeras i svensk rätt år 1995 genom lagen (1994:1219) om den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna.¹⁹ Därutöver stadgas i 2 kap. 19 § regeringsformen att svenska rättsregler inte får strida mot EKMR. Stadgandet ger uttryck för konventionens särställning i svensk rätt.²⁰ Europadomstolens rättspraxis har också rättslig auktoritet och är av betydelse för tolkningen av EKMR.²¹ Beträffande rättspraxis från HD och lagförarbeten är dessa rättskällor underordnade författningar, men deras ställning i relation till varandra är oklar.²² Längst ned i rättskällehierarkin finns den juridiska litteraturen eller doktrinen. Till skillnad från de övriga rättskällorna saknar doktrinen självständig auktoritet. Av den anledningen fordras en närmare redogörelse för den juridiska litteraturens betydelse i förevarande arbete.²³

Det finns olika uppfattningar kring hur doktrinens auktoritet ska bedömas. Enligt en uppfattning ska hänsyn tas till vem som har skrivit verket, exempelvis en framstående professor. En annan åsikt är att argumentationens logiska

¹⁴ Se nedan avsnitt 1.6 Teori.

¹⁵ Se Jareborg (2004) s. 8; se Kleineman (2018) s. 21 och 28; se Sandgren (2021) s. 47.

¹⁶ Se Hjertstedt (2019) s. 167; se Kleineman (2018) s. 21 och 35; se Sandgren (2021) s. 51; se Jareborg (2004) s. 4.

¹⁷ Se Dahlman (2019) s. 73–74; se Sandgren (2021) s. 47–48; se Hjertstedt (2019) s. 169–170.

¹⁸ Se Dahlman (2019) s. 74; se Sandgren (2021) s. 48.

¹⁹ Se rskr. 1993/94:246; bet. 1993/94:KU24 s. 17; se prop. 1993/94:117 s. 32 och 35; se SOU 1993:40 s. 238–239.

²⁰ Se prop. 1993/94:117 s. 36 och 39; se SOU 1993:40 s. 238; se bet. 1993/94:KU24 s. 18.

²¹ Se SOU 1993:40 s. 15 och 228.

²² Se Dahlman (2019) s. 74.

²³ Se Kleineman (2018) s. 27–28; se Hjertstedt (2019) s. 170.

struktur är avgörande.²⁴ I studien beaktas båda dessa kriterier. Inledningsvis kontrolleras materialets relevans för ämnet. Därefter undersöks om författaren har sakkunskaper inom det relevanta rättsområdet. Slutligen granskas huruvida argumentation följer en logisk struktur. Till exempel behandlar detta arbete ämnesområdet straffprocessrätt. Därav hämtas information från straffprocessrättslig doktrin. Urvalet sker sedan mot bakgrund av författarens kunskaper inom straffprocessrätt och argumentationens styrka. Två framstående författare är exempelvis Per Olof Ekelöf och Christian Diesen. De har skrivit flera verk inom straffprocessrätt och har varit professorer inom ämnet. Deras verk är således väsentliga för den aktuella studien.

En konflikt som studien tar hänsyn till är relationen mellan rättspraxis och lagförarbeten. I den mån rättskällorna drar åt olika håll kommer deras förenlighet med överordnade rättskällor att granskas. Arbetet använder även doktrin för att undersöka rättspraxis och uttalanden i lagförarbeten. Till skillnad från lagtext, domskäl och skrivelser i lagförarbeten tillhandahåller den juridiska litteraturen en nyanserad helhetsbild av rättsliga regleringar. Ett exempel på detta är att författare i doktrinen undersöker olika prejudikat från HD för att framhäva inkonsekvens i rättskipningen. Detta ger upphov till att prejudikatets värde eller auktoritet ifrågasätts. Doktrinen bör därför kunna tillämpas för att kritiskt granska överordnade rättskällor.²⁵

De regleringar vars gällande rätt ska fastställas med stöd av den rättsdogmatiska metoden är institutet strafföreläggande, utredningsarbetet och bevisprövningen i brottmål samt rätten till en rättvis rättegång enligt art. 6 EKMR. När gällande rätt fastställs beaktas utöver rättskällorna även skrivelser från JO och Åklagarmyndigheten. Skrivelserna anses i traditionell mening inte vara rättskällor. Därmed kan det inte påstås att denna studie strikt förhåller sig till rättskälleläran och den rättsdogmatiska metoden.²⁶

Nyttjandet av handlingar från JO och Åklagarmyndigheten erbjuder en djupare förståelse av rättstillämpningen. Dokumentet från Åklagarmyndigheten innehåller rättslig vägledning för åklagare om hur och när systemet med förhandsgodkännande av strafföreläggande ska tillämpas.²⁷ Skrivelsen är således av vikt för att erhålla praktiska kunskaper om systemets tillämpning, trots att den inte utgör en rättskälla. Angående uttalandena från JO bör det påpekas att dessa inte är rättsligt bindande. Enligt 43 § JO-instruktionen ska JO årligen överlämna en ämbetsberättelse till riksdagen. Ämbetsberättelsen innehåller viktiga beslut som JO har meddelat. De beslut som publiceras är sådana som primärt förväntas vara av intresse för domstolars och myndigheters rättstillämpning.²⁸ När ämbetsberättelsernas betydelse för rättstillämpningen

²⁴ Se Kleineman (2018) s. 33; se Kleineman (1994/95) s. 621–622.

²⁵ Se Kleineman (2018) s. 34–35.

²⁶ Jfr Sandgren (2021) s. 53–54.

²⁷ Jfr RåV 2023:2 s. 25–28.

²⁸ Se Axberger (2014) s. 51–52.

diskuteras måste hänsyn tas till att JO-ämbetet är förankrat i regeringsformen. Enligt 13 kap. 6 § första stycket regeringsformen ska JO utöva tillsyn över rättstillämpningen i den offentliga verksamheten. Av 20 § JO-instruktionen framgår att uttalandena som resulterar från tillsynen ska främja en enhetlig och ändamålsenlig rättstillämpning.²⁹ Enligt Hans-Gunnar Axberger medför detta att JO:s uttalanden har rättslig betydelse i form av vägledning om innehållet i gällande rätt. Dock skriver han att uttalandena är underordnade HD:s rättspraxis.³⁰

Efter att gällande rätt fastställs ska de vedertagna rättskällorna och myndighetsuttalandena användas i analysen för att kritiskt granska förfarandet med förhandsgodkännande.³¹ I analysen intar doktrinen en central roll genom de teorier som utvecklas i litteraturen avseende straffprocessens funktion. Enligt Jan Kleineman är den juridiska litteraturen av stor betydelse för den kritiska granskningen. Han menar att doktrinen erbjuder en helhetsbild av ett rättssystem. Helhetsbilden åskådliggör brister i regelverket, vilket möjliggör ett kritiskt förhållningssätt.³² Mattias Hjertstedt skriver att en kritisk analys kräver någon form av måttstock för att bedöma ett rättssystemets förtjänster och brister. Enligt honom kan en sådan måttstock avse effektivitet eller rättssäkerhet och ta formen av bland annat en teori.³³

För att åstadkomma en nyanserad och kritisk analys av systemet med förhandsgodkännande tillämpar denna studie även en rättspsykologisk metod. En av rättspsykologins huvudsakliga uppgifter är att applicera psykologisk kunskap i rättsliga sammanhang, exempelvis i brottsutredningar och domstolsförhandlingar. Forskning inom rättspsykologi behandlar bland annat falska erkännanden och tankefel. Rättspsykologiska studier kan bidra till att brottsbekämpande myndigheter uppmärksammar brister i brottmålsprocessen.³⁴ Genom att belysa sådana omständigheter kan bristerna åtgärdas och leda till att brottmålsförfarandet blir mer rättssäkert och effektivt. Detta kan ske i form av att risken för materiellt felaktiga avgöranden minskar, fler brott uppkläras under en begränsad tid eller kvalitén på utredningsarbetet förbättras.³⁵

Rättspsykologisk forskning består av både ett deskriptivt och ett normativt spår. Det deskriptiva spåret handlar om att utreda olika förhållanden, till exempel hur en domare utför sin bevisprövning. Det normativa spåret avser rekommendationer om hur rättsliga processer kan förbättras med stöd av psykologisk forskning, exempelvis hur en misstänkt person bör förhöras för att

²⁹ Se Axberger (2014) s. 52.

³⁰ Se Axberger (2014) s. 52–53.

³¹ Se Hjertstedt (2019) s. 170.

³² Se Kleineman (2018) s. 35–37.

³³ Se Hjertstedt (2019) s. 170–172.

³⁴ Se Granhag (2021) s. 18–19; se Gräns (2018) s. 432.

³⁵ Se Granhag (2021) s. 23.

underlätta upptäckten av lögn.³⁶ I detta arbete används ett deskriptivt förhållningssätt för att undersöka olika stadier i förfarandet med förhandsgodkännande. Detta är ett lämpligt tillvägagångssätt eftersom arbetet granskar huruvida något eller några moment i förfarandet riskerar att påverka rättssäkerheten negativt.

Urvalet av psykologisk forskning sker utifrån samma kriterier som gäller för urvalet av den juridiska litteraturen. Därtill fogas ytterligare ett urvalsvillkor. Villkoret är att arbetet enbart använder psykologisk forskning som har replikerats och där det råder konsensus om slutsatsens riktighet. Psykologisk forskning tillhandahåller inte alltid entydiga och självklara svar. Vissa studier anses ge starkare vetenskapligt bevis än andra. En anledning till detta är mängden forskning som kommer fram till samma resultat. Upprepade studier som kommer fram till samma slutsats skapar större belägg för slutsatsens korrekthet än vad en enstaka studie gör.³⁷

Slutligen ska argumentationens karaktär i uppsatsen beskrivas. I doktrinen brukar en åtskillnad göras mellan de lege lata-argumentation och de lege ferenda-argumentation. De lege lata-argumentation avser en beskrivning av gällande rätt, medan de lege ferenda-argumentation tar sikte på hur rättsläget bör förändras. Enligt Kleineman är det viktigt att en författare klargör argumentationens art.³⁸ I detta arbete används de lege lata-argumentation. Anledningen till detta är att avsikten med arbetet inte är att föreslå ändringar i gällande rätt, utan att kritiskt granska den.

1.5 Forskningsläge

Förfarandet med förhandsgodkännande är i skrivande stund en nyhet inom straffprocessrätten. I betraktande av detta saknas tidigare forskning kring regelverket. De källor som beskriver systemet är lagförarbeten och remissyttrandet. Denna studie avser att fylla kunskapsluckan i den rättsvetenskapliga forskningen. För att uppnå detta utreds vilka moment som ingår i brottmålsprocessen. Därefter använder uppsatsen vetenskapliga studier beträffande de olika momenten för att analysera förfarandet med förhandsgodkännande.

Forskning avseende institutet strafföreläggande i allmänhet är någorlunda mer omfattande än den kring specifikt förhandsgodkännande. Den mest ingående studien av ämnet är *Åklagaren som grindvakt* skriven av Lena Landström. Landström förklarar hur systemet avviker från en ordinarie brottmålsprocess och förfarandets historiska utveckling. En annan litteratur som redogör för straffprocessen är *Rättegång: Femte häftet* författad av bland annat Henrik Edelstam. I boken beskriver han rättsläget kring strafföreläggande.

³⁶ Se Granhag (2021) s. 22.

³⁷ Se Clifford (2003) s. 607; se Ask och Strömwall (2021) s. 448.

³⁸ Se Kleineman (2018) s. 36; jfr Hjertstedt (2019) s. 167.

Det finns ett brett forskningsunderlag gällande brottsbekämpande myndigheters utredningsarbete. *Förundersökning* skriven av bland annat Thomas Bring innehåller en utförlig beskrivning av utredningsarbetet, från verksamhetens inledning till avslutning. Boken behandlar djupgående förfarandets olika aspekter såsom bevisfrågor, den misstänktes rättigheter och dokumentation av utredningsåtgärder. Även *Rättegång: Femte häftet* förklarar arbetet under förundersökningen, till exempel vem som leder brottsutredningen, rådande sekretessregler och när den misstänkte ska slutunderrättas. En annan författare som beskriver utredningsverksamheten är Bengt Lassen i *Brottets beivrande*.

Den juridiska litteraturen som behandlar bevisfrågor överlappar till viss del med verken som redogör för utredningsarbetet. Anledningen till detta är att brottsutredningens framåtskridande är beroende av att vissa beviskrav uppfylls.³⁹ Det förekommer att författare beskriver delar av utredningsverksamheten när de förklarar de olika beviskraven. Ett exempel är Simon Anderssons avhandling *Skälig misstanke*. I den utreder han beviskravets betydelse för brottsutredningen. Det finns också forskning som avser bevisfrågor i allmänhet, exempelvis Lars Holmgårds *Bevisning i brottmål* och Diesens *Bevisprövning i brottmål*. Författarna redogör till exempel för hur den misstänktes erkännande och utsaga ska bevisvärderas samt vilka faktorer som avgör utredningens tillräcklighet i brottmål.

Psykologisk forskning gällande brottsbekämpande myndigheters verksamhet finns främst inom kognitiv psykologi. Kognitionspsykologi handlar om människans förmåga att hantera information. Informationshantering kan beskrivas som förmågan att inhämta, bearbeta, lagra och använda fakta. Studier inom området är relevanta för att förstå hur en utredare fattar beslut.⁴⁰ Beslutsfattande i brottmål behandlas till exempel av Karl Ask och Ivar Fahsing i *Handbok i rättspsykologi*. Det förklaras också i den tvärvetenskapliga litteraturen. I exempelvis *Confirmation Bias in Criminal Cases* granskar Moa Lidén hur omedvetna tankefel påverkar beslutsfattande i brottmål.

Det finns psykologiska och tvärvetenskapliga studier som beskriver bevisvärdering och förekomsten av oriktiga erkännanden i brottmål. Pär Anders Granhag och Ask behandlar bevisvärdering utifrån ett psykologiskt perspektiv i *Handbok i rättspsykologi*. Ytterligare en författare som redogör för ämnet är Katrin Lainpelto i *Stödbevisning i brottmål*. Angående falska erkännanden innehåller *The Psychology of Interrogations and Confessions: A Handbook* skriven av Gisli H. Gudjonsson en omfattande redogörelse av fenomenet.

Beträffande den misstänktes rätt till en rättvis rättegång tillhandahåller Europadomstolen gedigen rättspraxis om hur art. 6 EKMR ska tolkas. Utöver detta

³⁹ Se Bring, Diesen och Andersson (2019) s. 157–158.

⁴⁰ Se Ask och Fahsing (2021) s. 163; se Lainpelto (2012) s. 122; se Lundh, Montgomery och Waern (1992) s. 7; se Lidén (2018) s. 118.

finns rättsvetenskaplig forskning som berör EKMR. *Mänskliga rättigheter i europeisk praxis: En kommentar till Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna* skriven av bland annat Hans Danelius erbjuder en grundlig beskrivning av Europadomstolens rättspraxis och konventionens förhållande till svensk rätt. Andra författare som behandlar EKMR är Piero Leanza och Ondrej Pridal i *The Right to a Fair Trial: Article 6 of the European Convention on Human Rights*.

1.6 Teori

Det teoretiska ramverket för den aktuella studien är Herbert L. Packer teori om straffprocessens funktion. Enligt Packer kan straffprocessens funktion beskrivas utifrån två värdesystem. Dessa representeras av brottsbekämpnings- och rättssäkerhetsmodellen. Modellerna utgör två extrema motpoler på en skala och konkurrerar med varandra om inflyttande i brottmålsprocessen. Var på skalan mellan de två polerna ett specifikt brottmålsförfarande ligger beror på rådande samhällsvärderingar. Packer betonar att ingen av modellerna representerar en idealbild av hur en straffprocess bör utformas. I stället ska de betraktas som analysverktyg. Med modellerna som underlag är det möjligt att analysera om en straffprocess prioriterar brottsbekämpning på bekostnad av rättssäkerhet och vice versa.⁴¹

1.6.1 Brottsbekämpningsmodellen

Enligt brottsbekämpningsmodellen är brottmålsprocessens viktigaste funktion att bekämpa brott. Om brottsbekämpande myndigheter misslyckas med att få brottsligheten under stark kontroll är konsekvensen av detta att den allmänna ordningen upphör att gälla. Utan allmän ordning försvinner en essentiell förutsättning för mänsklig frihet. Skälet till detta är att den laglydande medborgarens intressen, exempelvis personliga säkerhet, försätts i fara av andra personer som saknar respekt för lagen. Bristen på ett rättsligt skydd försämrar medborgarens möjlighet att agera som en samhällsmedlem. Mot bakgrund av detta betraktar brottsbekämpningsmodellen straffprocessen som en garanti för social frihet.⁴²

Brottsbekämpningsmodellen förespråkar ett brottmålsförfarande som är effektivt.⁴³ Med effektivitet avses att stora mängder brott kan lagföras med begränsade resurser. Ett effektivt förfarande kräver snabbhet och definitiva avgöranden. Enligt Packer uppnås snabbhet genom att straffprocessen tillåter enkel och likformig handläggning av brottmålsärenden. Brottsbekämpningsmodellen föredrar exempelvis informella polisförhör som sker under brottsutredningen framför formella förhör vid en domstolshuvudförhandling eftersom det förstnämnda tillåter enkel ärendehandläggning. Likformighet

⁴¹ Se Packer (1968) s. 153–154; jfr Landström (2011) s. 32; jfr Klette (1977) s. 39–40; jfr Lindblom (1999) s. 626; jfr Ekelöf m.fl. (2016) s. 30–31.

⁴² Se Packer (1968) s. 158.

⁴³ Se Packer (1968) s. 158.

innebär att brottmålsprocessen måste bestå av standardiserade rutinprocedurer. Alltså ska varje brottmålsärende som blir föremål för handläggning inom brottmålsförfarandet hanteras på samma sätt. Angående definitiva avgöranden är det nödvändigt att reducera parternas tillfällen att framföra invändningar mot ett avgörande. Detta bidrar till att sådana beslut kan meddelas i största möjliga utsträckning inom ramen för straffprocessen.⁴⁴

Enligt brottsbekämpningsmodellen medför en framgångsrik brottmålsprocess att skuldfrågan snabbt kan avgöras. Utredande myndigheter ska tidigt i förfarandet kunna bedöma om den misstänkte är skyldig eller oskyldig till ett brott. Om personen bedöms vara oskyldig ska brottsutredningen läggas ned. I det fall att den anklagade anses vara skyldig ska brottmålsförfarandet skyndsamt fortskrida och brottet lagföras.⁴⁵ Det tidiga avgörandet i skuldfrågan ger upphov till en skuldpresumtion. Skuldpresumtionen grundas på att polisens och åklagarens kontroll av den misstänktes skuld är pålitlig. Enligt brottsbekämpningsmodellen är antagandet nödvändigt för att brottmålsförfarandet ska vara effektivt. Tidpunkten för när skuldpresumtionen uppstår i en straffprocess varierar från fall till fall. Generellt sett uppstår den när brottsutredaren kommer fram till slutsatsen att den misstänkte antagligen är skyldig till det aktuella brottet. Detta sker i regel långt innan den misstänkte övergår till att vara den tilltalade.⁴⁶ Packer betonar att skuldpresumtionen inte är motsatsen till oskyldighetspresumtionen. Oskyldighetspresumtionen innebär att den anklagade ska betraktas som oskyldig till dess att en domstol eller annat behörigt organ dömer honom eller henne för brottet. Skuldpresumtionen är däremot en förutsägelse om vad utgången i målet kommer att bli. Till skillnad från oskyldighetspresumtionen är inte skuldpresumtionen normativ och rättslig, utan endast deskriptiv och faktabaserad.⁴⁷

Brottsbekämpningsmodellen anser att utredningsarbetet är det viktigaste stadiet i ett brottmålsförfarande. De efterkommande faserna, till exempel huvudförhandling i domstol, bör undvikas. Det är mer effektivt att tillämpa summariska förfaranden för att lagföra brott.⁴⁸ Dessutom är förhörsuppgifter från den anklagade som hämtas under utredningsarbetet mer tillförlitliga än utsagan som återges under en huvudförhandling. Enligt brottsbekämpningsmodellen är den bästa informationskällan i brottmål den misstänkte. Det optimala tillfället att förhöra honom eller henne är i nära anslutning till brottet. Ett tidigt förhör minskar risken för att den anklagade hinner fabricera en berättelse eller få hjälp av utomstående, exempelvis närstående eller advokat.⁴⁹

1.6.2 Rättssäkerhetsmodellen

⁴⁴ Se Packer (1968) s. 159.

⁴⁵ Se Packer (1968) s. 160.

⁴⁶ Se Packer (1968) s. 160–161.

⁴⁷ Se Packer (1968) s. 161–162; jfr. Nowak (2003) s. 66.

⁴⁸ Se Packer (1968) s. 162.

⁴⁹ Se Packer (1968) s. 187–188.

Rättssäkerhetsmodellen eftersträvar brottsbekämpning, men betonar att ett brottmålsförfarandes effektivitet inte får resultera i att en oskyldig person döms för ett brott.⁵⁰ Modellen prioriterar materiellt riktiga avgöranden, det vill säga att skyldiga lagförs för brott och oskyldiga frias.⁵¹ Med hänsyn till detta måste en brottmålsprocess bestå av formella strukturer som minskar risken för felaktiga avgöranden. Rättssäkerhetsmodellen förkastar informella och oreglerade utredningar. Sådana brottsutredningar är bristfälliga, till exempel kan polisen använda psykologiskt tvång för att förmå den misstänkte att falskt erkänna brott eller vidgå omständigheter.⁵² Av den anledningen får inte den anklagades skuld fastställas av polisen eller åklagaren. I stället ska detta ske i en ackusatorisk straffprocess. Den anklagade ska få en reell möjlighet att bemöta anklagelserna framför en opartisk domstol. Därutöver ska domstolsförhandlingen vara offentlig för allmänhet.⁵³ Härvid kan det konstateras att en viktig skillnad mellan modellerna är deras förtroende gentemot brottsbekämpande myndigheter. Brottsbekämpningsmodellen är optimistisk om att poliser och åklagare inte kommer att begå misstag när de utreder brott. Därför bör allmänheten förlita sig på att dessa aktörer utför korrekta bedömningar avseende bland annat den misstänktes skuld.⁵⁴ Rättssäkerhetsmodellen menar däremot att poliser och åklagare saknar kompetens och incitament att utföra sådana bedömningar. Enbart en opartisk domstol kan avgöra skuldfrågan.⁵⁵ Dock är ett ackusatoriskt förfarande inte nödvändigtvis tillräckligt för att garantera ett materiellt riktigt avgörande. Enligt rättssäkerhetsmodellen ska målet kunna prövas på nytt till dess att samtliga invändningar från den misstänkte har granskats av rätten. Alltså är kravet på definitiva avgöranden näst intill obefintligt.⁵⁶

Modellerna har olika perspektiv på felaktiga avgöranden. Brottsbekämpningsmodellen accepterar förekomsten av felaktiga lagföringar till en viss nivå, medan rättssäkerhetsmodellen framhäver vikten av att ytterst eliminera sådana misstag. Enligt brottsbekämpningsmodellen kan felaktiga avgöranden tolereras så länge de inte inverkar negativt på brottsbekämpningen. Denna nivå uppnås när allmänheten tappar förtroendet för straffprocessens avskräckande effekt eller alltför många skyldiga undgår ansvar. Rättssäkerhetsmodellen avvisar sådana opålitliga straffprocesser. För att tillförsäkra ett rättssäkert förfarande måste betydande resurser användas åt att kvalitetssäkra straffprocessen. Följaktligen kan inte ett brottmålsförfarande som är utformad i enlighet med rättssäkerhetsmodellen handlägga stora mängder brott.⁵⁷

⁵⁰ Se Packer (1968) s. 163 och 165.

⁵¹ Se Packer (1968) s. 165.

⁵² Se Packer (1968) s. 163.

⁵³ Se Packer (1968) s. 163–164.

⁵⁴ Se Packer (1968) s. 164.

⁵⁵ Se Packer (1968) s. 167.

⁵⁶ Se Packer (1968) s. 164.

⁵⁷ Se Packer (1968) s. 164–165.

En annan aspekt av rättssäkerhetsmodellen är att den anser att en brottmålsprocess inte får arbeta med maximal effektivitet eftersom detta kan leda till maktmissbruk. Ett straff representerar statens yttersta maktutövning över individen. Om statens maktutövning inte begränsas riskerar detta att medföra tyranni. Intresset av att förhindra förtryck är viktigare än en effektiv brottmålsprocess.⁵⁸

Slutligen menar rättssäkerhetsmodellen att en viktig beståndsdel av en straffprocess är den anklagades rätt att anlita en försvarare. Rättigheten aktualiseras när ett brottmålsförfarande inleds. I en ackusatorisk process är den av stor betydelse på grund av att parterna förväntas ta initiativ själva. Dessutom kan försvararen tillvarata den anklagades intressen genom att till exempel påtala brister i utredningsarbetet.⁵⁹

1.6.3 Modellernas applicering

Packers modeller är lämpliga för att granska förfarandet med förhandsgodkännande. De möjliggör en analys av var på skalan mellan modellerna straffprocessen ligger. Genom att fastställa dess position kan en bedömning göras avseende hur systemet med förhandsgodkännande förhåller sig till effektiv brottsbekämpning och rättssäkerhet.

För att kunna analysera systemet med förhandsgodkännande är det nödvändigt att anpassa modellerna utifrån en svensk kontext. Packer använder brottsbekämpnings- och rättssäkerhetsmodellen för att granska den amerikanska brottmålsprocessen. Enligt honom behöver en sådan analys ta hänsyn till att det finns rättsliga begränsningar i den amerikanska rätten som är relativt stabila och bestående. Av det skälet utgår han ifrån den amerikanska konstitutionen.⁶⁰ Med hänsyn till detta beaktar förevarande studie rättsliga begränsningar som finns i svensk rätt. En sådan ram tillhandahåller EKMR.⁶¹ Regelverket stadgar en ministandard för bland annat det rättsliga skydd som den misstänkte ska erhålla i ett brottmålsförfarande. Det är inget som hindrar att en svensk straffprocess ger den misstänkte bättre rättsligt skydd än det som erbjuds av EKMR, men det får inte vara sämre.⁶² Av relevans för detta arbete är art. 6 EKMR som reglerar rätten till en rättvis rättegång. Bestämmelsen tillerkänner den misstänkte vissa rättigheter för att kunna försvara sig i en brottmålsprocess. Detta motiveras av att en oskyldig person inte ska dömas för ett brott.⁶³

1.7 Disposition

⁵⁸ Se Packer (1968) s. 165–166.

⁵⁹ Se Packer (1968) s. 172.

⁶⁰ Se Packer (1968) s. 154–155.

⁶¹ Se Landström (2011) s. 43.

⁶² Se Danelius m.fl. (2023) s. 62–63 och 180.

⁶³ Se Danelius m.fl. (2023) s. 310.

Denna studie består av fyra utredande avsnitt och ett avslutande kapitel. För att underlätta för läsaren att följa med i texten och förstå informationens relevans för uppsatsens syfte och frågeställningar avslutas varje utredande avsnitt med en delanalys.

I kapitel två redogörs för motiven bakom den historiska utvecklingen av institutet strafföreläggande. Därvid beskrivs bland annat de resonemang som förs i lagförarbetena avseende avvägningen mellan effektiv brottsbekämpning och rättssäkerhet. I kapitlet sker också en ingående beskrivning av förfarandet med förhandsgodkännande.

Därefter, i avsnitt tre, studeras utredningsarbetet i förfarandet med förhandsgodkännande. Uppsatsen förklarar till exempel hur förfarandets brottsutredning avviker från en ordinarie brottsutredning. Dessutom undersöks i kapitlet om det finns psykologiska faktorer som negativt kan påverka utredningsarbetet i straffprocessen.

I avsnitt fyra behandlas bevisprövningen i brottmålsprocessen med förhandsgodkännande. Studien granskar vilka krav som måste uppfyllas för att åklagaren ska kunna utfärda ett strafföreläggande med stöd av förhandsgodkännandet. Ytterligare en aspekt som studeras är åklagarens bevisvärdering av den misstänktes erkännande och förhörsuppgifter. Förutom dessa aspekter utreds i kapitlet om det finns psykologiska faktorer som negativt kan inverka på bevisprövningen i brottmålsförfarandet.

Det sista utredande avsnittet, avsnitt fem, redogör för förhållandet mellan förfarandet med förhandsgodkännande och den misstänktes rätt till en rättvis rättegång. I kapitlet beskrivs exempelvis under vilka förutsättningar den misstänktes avstående från domstolsprövning ska betraktas som giltigt. Avsnittet förklarar även vilka rättsliga principer som måste beaktas under hela straffprocessen.

Avslutningsvis innehåller kapitel sex slutkommentarer från författaren om hur förfarandet med förhandsgodkännande förhåller sig till effektiv brottsbekämpning och rättssäkerhet.

2 Motiven bakom den historiska utvecklingen av institutet strafföreläggande

2.1 Motiven bakom införandet av institutet strafföreläggande

Institutet strafföreläggande införs i svensk rätt år 1948 i samband med att rättegångsbalken träder i kraft. Innan dess finns det inget liknande förfarande i Sverige.⁶⁴ I lagförarbetena till rättegångsbalken argumenterar såväl Processkommissionen som Processlagberedningen för möjligheten att utfärda strafföreläggande vid lindriga brott.⁶⁵ Av lagmotiven framgår att ett stort antal brottmål avser obetydliga förseelser där den misstänkte erkänner den brottsliga gärningen. Erkännandet leder till att domstolens uppgift i princip begränsas till att utmäta straffet, vilket sker relativt schablonmässigt. Det framstår inte som proportionerligt med hänsyn till kostnad och effektivitet att hålla huvudförhandling för samtliga brott av enklare beskaffenhet. I stället bör domstolsförhandlingar tillägnas komplicerade brottmål där avgörandena är av större betydelse.⁶⁶

Institutet strafföreläggande anses medföra flera fördelar, bland annat att ett straff kan verkställas i nära anslutning till ett förövat brott. Detta motverkar att straffet förlorar sin betydelse. Dessutom innebär systemet att ingen domstolsförhandling behöver genomföras, vilket bidrar till ekonomiska besparingar i rättskipningen. Det leder även till att åklagarnas och domstolarnas arbetsbelastning minskar. Dessa aktörer kan därmed koncentrera sig på mer krävande rättskipningsuppgifter. Därutöver gagnas brottsmisstänkta av straffprocessen. Till exempel är det inte nödvändigt för en misstänkt person att inställa sig vid en domstol. En huvudförhandling anses vara mer betungande och besvärlig för den anklagade än ett strafföreläggandeförfarande. Ytterligare en fördel för den misstänkte är att denne kan överblicka konsekvenserna av att signera en sådan handling.⁶⁷

I lagförarbetena understryker Processkommissionen att införandet av strafföreläggande inte får inverka negativt på rättssäkerheten. För att motverka en sådan effekt förutsätter ett giltigt strafföreläggande att en misstänkt person uttryckligen erkänner brottet och godkänner straffet. Alltså tillåts det inte att strafföreläggandet grundas på den anklagades underlåtenhet att bestrida det.⁶⁸ Rättssäkerheten bevaras också av att åklagaren inte får utfärda ett strafföreläggande om det saknas övertygande skäl att den misstänkte faktiskt är

⁶⁴ Se SOU 1926:32 s. 171; se SOU 1938:44 s. 493–494.

⁶⁵ Se SOU 1926:32 s. 173; se SOU 1938:44 s. 497.

⁶⁶ Se SOU 1926:32 s. 170 och 172; se SOU 1938:44 s. 495.

⁶⁷ Se SOU 1926:32 s. 172–173; se SOU 1938:44 s. 495–496.

⁶⁸ Se SOU 1926:32 s. 173.

skyldig.⁶⁹ Om handlingen avser ett bötesbelopp som överstiger 100 kronor ska den underställas domstolsprövning. Därvid ska rätten avgöra strafföreläggandets lämplighet.⁷⁰

Processkommissionen föreslår att det ska finnas en begränsad möjlighet att överklaga ett godkänt strafföreläggande, annars dämpas effekten av snabbförfarandet.⁷¹ Ett godkänt strafföreläggande bör gälla som en lagakraftvunnen dom och verkställas skyndsamt. Om handlingen inte signeras av den misstänkte eller undanröjs till följd av en domstolsprövning ska åklagaren göra en ny bedömning i åtalsfrågan.⁷²

Förslaget om att införa institutet strafföreläggande möts av kritik från olika instanser, exempelvis domstolar. Kritiken riktas bland annat mot straffprocessens föreslagna tillämpningsområde. Enligt Processkommissionen ska böter kunna utdömas med strafföreläggande för brott som har böter eller fängelse i straffskalan.⁷³ Instanserna anser att det föreslagna tillämpningsområdet är alltför vidsträckt för ett oprövat förfarande. Kritik riktas även mot att Åklagarmyndigheten ska få utfärda sådana förelägganden.⁷⁴ Enligt instanserna kan inte en åklagare anförtros att avgöra om en gärning är straffbar.⁷⁵ Det beslutet bör enbart fattas av en domstol. Om en åklagare ska tillåtas meddela strafföreläggande bör domstolsprövning förekomma i fler fall för att garantera en enhetlig straffutmätning.⁷⁶

Kritiken från instanserna påverkar till viss del utformningen av institutet. Förfarandets tillämpningsområde begränsas till att enbart omfatta brott med penning- och dagsböter i straffskalan. Antalet dagsböter får inte överstiga 20.⁷⁷ Tröskeln för domstolsprövning blir i enlighet med Processkommissionens förslag 100 kronor.⁷⁸

2.2 Motiven bakom utvidgningen av strafföreläggandeförfarandets tillämpningsområde

Tillämpningsområdet för institutet strafföreläggande utvidgas efter att det införs i svensk rätt. Utvidgningen sker bland annat genom att antalet dagsböter som kan upptas i ett strafföreläggande successivt höjs från att ha varit 20 till

⁶⁹ Se SOU 1926:32 s. 173.

⁷⁰ Se SOU 1926:32 s. 175.

⁷¹ Se SOU 1926:32 s. 175–176.

⁷² Se SOU 1926:32 s. 176.

⁷³ Se SOU 1926:32 s. 174.

⁷⁴ Se SOU 1927:15 s. 35, 125 och 250.

⁷⁵ Se SOU 1927:15 s. 36 och 106.

⁷⁶ Se SOU 1927:15 s. 251.

⁷⁷ Se rskr. 1942:421; se bet. 1942:1SäU2 s. 128–129; se prop. 1942:5 s. 118.

⁷⁸ Se prop. 1942:5 s. 119 och 233.

40⁷⁹, 50⁸⁰, 60⁸¹, 100⁸², 120⁸³ och, slutligen, obegränsat⁸⁴. I samband med detta avskaffas kravet på att ett strafföreläggande i vissa fall ska underställas en domstolsprövning.⁸⁵ Dessutom sker en principiellt betydelsefull förskjutning av tyngdpunkten i straffrättskipningen från domstolarna till åklagarna mot slutet av 1900-talet. I ett betänkande från år 1992 föreslås att ett strafföreläggande ska få avse villkorlig dom.⁸⁶ Initialt är regeringen kritisk till förslaget och skriver att en sådan förskjutning inte är önskvärd.⁸⁷ Några år senare ändrar regeringen sin uppfattning, vilket resulterar i en lagändring.⁸⁸ I lagförarbetena anges primärt tre viktiga orsaker bakom dessa reformer. De är domstolarnas höga arbetsbelastning, ekonomiska skäl samt ett ökat förtroende för Åklagar- och Polismyndigheten.⁸⁹

I lagmotiven sker en återkommande avvägning mellan effektivitet och rätts säkerhet. Avvägningen tar hänsyn till att en ordinarie domstolsprocess garanterar materiellt riktiga avgöranden i större utsträckning än en brottmålsprocess med strafföreläggande. Systemet innebär ett avsteg från den allmänna principen om ett kontradiktoriskt förfarande. Enligt principen ska ett brottmålsärende prövas av en fristående tredje part. Detta är i synnerhet viktigt för att säkerställa en objektiv bevisprövning. I ett strafföreläggandeförfarande är det kontradiktoriska momentet ersatt med vad som närmast kan beskrivas som en överenskommelse mellan åklagaren och den misstänkte. Denna omständighet riskerar att påverka rättssäkerheten negativt.⁹⁰ Dock anses risken i viss mån motverkas av att åklagaren måste beakta omständigheter som talar till den anklagades förmån.⁹¹

2.3 Motiven bakom fullmaktsförfarandet

I försöksverksamheten tillämpas ett fullmaktsförfarande med strafföreläggande. Syftet med systemet är att effektivisera ärendehandläggningen.⁹² I ett ordinarie strafföreläggandeförfarande fattar åklagaren beslut om att utfärda strafföreläggande efter att utredningsarbetet är avklarat. Strafföreläggandet skickas till den misstänkte för signering och därefter skickar denne tillbaka det. Den anklagade har vanligen en månad på sig att avgöra huruvida denne ska godkänna strafföreläggandet. Om han eller hon inte lämnar något svar

⁷⁹ Se rskr. 1954:332; se bet. 1954:1LaU25 s. 49; se prop. 1954:200 s. 8.

⁸⁰ Se rskr. 1968:274; se bet. 1968:1LaU37 s. 55–56; se prop. 1968:82 s. 1–2.

⁸¹ Se rskr. 1976/77:90; se bet. 1976/77:JuU11 s. 14–15; se prop. 1975/76:148 s. 1.

⁸² Se rskr. 1982/83:83; se bet. 1982/83:JuU11 s. 12–14; se prop. 1982/83:41 s. 20.

⁸³ Se rskr. 1990/91:155; se bet. 1990/91:JuU10 s. 97; se prop. 1990/91:68 s. 128.

⁸⁴ Se rskr. 1994/95:40; se bet. 1994/95:JuU2 s. 1 och 6; se prop. 1994/95:23 s. 98.

⁸⁵ Se prop. 1954:200 s. 32.

⁸⁶ Se SOU 1992:61 s. 35 och 191.

⁸⁷ Se prop. 1994/95:23 s. 101.

⁸⁸ Se rskr. 1996/97:39; se bet. 1996/97:JuU4 s. 1; se prop. 1996/97:8 s. 11.

⁸⁹ Se exempelvis prop. 1966:100 s. 37–38.

⁹⁰ Se prop. 1954:200 s. 31; se prop. 1966:100 s. 37; se 1968:82 s. 54; se SOU 1992:61 s. 197; se prop. 1994/95:23 s. 97.

⁹¹ Se prop. 1994/95:23 s. 97–98; se SOU 1992:61 s. 197.

⁹² Se Ds 2018:9 s. 103 och 228; se SOU 2021:46 s. 287; se prop. 2021/22:279 s. 63.

kan det ta upp till tre månader innan något sker i brottmålsprocessen. Regelverkets utformning medför att ett ordinarie strafföreläggandeförfarande är tidsfördröjande.⁹³ Fullmaktsförfarandet effektiviserar handläggningen genom att en misstänkt person som erkänner brott under utredningsarbetet kan erbjudas möjligheten att utfärda en fullmakt för godkännande av strafföreläggande.⁹⁴ Fullmakten överlämnas till polisen som agerar ombud åt den misstänkte. Polisen kan sedan för hans eller hennes räkning godkänna ett strafföreläggande som utfärdas av en åklagare, under förutsättningen att det inte avser villkorlig dom. Därefter underrättar åklagaren den anklagade om att strafföreläggandet har godkänts med stöd av fullmakten.⁹⁵ En omständighet som bör påpekas är att om det föreskrivna straffet för brottet är lindrigare än fängelse i tre år behöver den misstänkte inte slutunderrättas.⁹⁶ Dessutom kan den misstänkte återkalla sin fullmakt fram till dess att strafföreläggandet meddelas.⁹⁷

2.4 Motiven bakom förfarandet med förhandsgodkännande

Systemet med förhandsgodkännande ersätter det tidigare fullmaktsförfarandet.⁹⁸ I lagförarbetena betonas att förfarandet med fullmakt inte är en optimal lösning. Systemets konstruktion medför att det framstår som ett förtroendeuppdrag, dock saknar polisen någon lojalitetsplikt gentemot den misstänkte. Det riktiga syftet med förfarandet är att lagföringsprocessen ska kunna framåtskrida utan en misstänkt persons fortsatta medverkan. Genom att substituera fullmaktsmomentet med ett förhandsgodkännande framhävs syftet tydligare.⁹⁹

Förfarandet med förhandsgodkännande regleras i 48 kap. 10 § rättegångsbalken. Enligt bestämmelsen kan en misstänkt person i förväg godkänna ett strafföreläggande som inte kommer att avse villkorlig dom. Det framgår av 3 § strafföreläggandekungörelsen (1970:60) att straffprocessen inte får tillämpas om den misstänkte är under 18 år. Förhandsgodkännandet ska vara skriftligt och utformat så att den anklagade kan överblicka konsekvenserna av att signera dokumentet. Det ska innehålla information om gärningspåstående, brottsrubricering, tid och plats för gärningen, bötespåföljd, den särskilda rättsverkan och det enskilda anspråket. Andra uppgifter som kan förekomma i en sådan handling är kostnader för provtagning och analys.¹⁰⁰ Förhandsgodkännandet kan signeras antingen skriftligen eller elektroniskt. Efter signeringen

⁹³ Se Ds 2018:9 s. 226–227; se Backhans, Fjelkegård och Jonsson (2020) s. 29; se Ds 2017:36 s. 60.

⁹⁴ Se Ds 2018:9 s. 228; se SOU 2021:46 s. 287; se prop. 2021/22:279 s. 63.

⁹⁵ Se SOU 2021:46 s. 289; se prop. 2021/22:279 s. 63.

⁹⁶ Se SOU 2021:46 s.134 och 137.

⁹⁷ Se Ds 2017:36 s. 98 och 101.

⁹⁸ Se prop. 2021/22:279 s. 62; se SOU 2021:46 s. 291.

⁹⁹ Se prop. 2021/22:279 s. 64; se SOU 2021:46 s. 289.

¹⁰⁰ Se SOU 2021:46 s. 291; se prop. 2021/22:279 s. 62 och 65; se RåV 2023:2 s. 25–26.

får den anklagade en kopia av handlingen. Om detta inte är möjligt tillåts han eller hon att fotografera den.¹⁰¹ Fram till dess att åklagaren utfärdar strafföreläggandet kan den misstänkte återkalla sitt godkännande.¹⁰²

Utredningsarbetet i en straffprocess med förhandsgodkännande får avslutas utan att den anklagade slutunderrättas.¹⁰³ I lagförarbetena motiveras detta av att den misstänkte erhåller viktig information innan han eller hon lämnar sitt godkännande. Upplysningarna möjliggör för den misstänkte att bilda sig en uppfattning av utredningsläget och konsekvenserna av att signera dokumentet. Dock framhävs i lagmotiven att regleringen grundar sig på personens frivillighet, det vill säga brist på tvång eller press att i förväg godkänna strafföreläggandet. Det påpekas även att den misstänkte, vid enkla och erkända brottmål, vanligen slutunderrättas direkt i samband med polisens ingripande. Detta är däremot inte alltid möjligt på grund av att ytterligare utredningsåtgärder kan behöva vidtas.¹⁰⁴

Åklagaren är inte bunden av den misstänktes förhandsgodkännande när han eller hon ska fatta sitt lagföringsbeslut. Handlingen fungerar endast som en yttre ram för vad det slutliga strafföreläggandet får omfatta. Således är den angivna bötespåföljden i dokumentet det högsta belopp som åklagaren kan döma ut om denne väljer att utfärda ett strafföreläggande med stöd av det. Åklagaren kan även välja ett lindrigare bötesstraff eller avstå från att utfärda ett strafföreläggande. Den färdigställda utredningen kan dessutom medföra att åklagaren bedömer den anklagades gärning som ett allvarigare brott än vad godkännandet avser. I en sådan situation kan åklagaren välja att väcka åtal mot den misstänkte.¹⁰⁵

De villkor som gäller för att utfärda ett på förhand godkänt strafföreläggande är desamma som vid ett ordinarie strafföreläggandeförfarande. Det finns två krav och dessa framgår av 48 kap. 5 § rättegångsbalken. Det ena kriteriet avser en situation där det finns en målsägande i målet. Om målsäganden avser att föra talan om enskilt anspråk får ett strafföreläggande endast meddelas om anspråket avser betalningsskyldighet. Det andra kriteriet är att förutsättningarna för allmänt åtal måste vara uppfyllda. Avgörandet av detta villkor är oftast en av åklagarens svårare uppgifter.¹⁰⁶

Av lagmotiven framgår flera fördelar med förhandsgodkännande. Ett av dessa är att förfarandet förväntas leda till att lindriga och enkla brott kan lagföras snabbare och effektivare.¹⁰⁷ Detta sker till följd av att den anklagades samverkan tidigt kan säkras i brottmålsprocessen, antingen direkt på brottsplatsen

¹⁰¹ Se prop. 2021/22:279 s. 65; se SOU 2021:46 s. 293; se RåV 2023:2 s. 26.

¹⁰² Se prop. 2021/22:279 s. 62 och 65; se SOU 2021:46 s. 294; se RåV 2023:2 s. 27.

¹⁰³ Se prop. 2021/22:279 s. 62; se SOU 2021:46 s. 287.

¹⁰⁴ Se prop. 2021/22:279 s. 66; se SOU 2021:46 s. 295.

¹⁰⁵ Se prop. 2021/22:279 s. 65; se RåV 2023:2 s. 26–27.

¹⁰⁶ Jfr Ekelöf, Edelstam och Pauli (2011) s. 160.

¹⁰⁷ Se SOU 2021:46 s. 291; jfr prop. 2021/22:279 s. 62.

eller, kort tid därefter, i samband med förhör eller kontakt med polisen. Effekten av ett förhandsgodkännande är att brottsutredningen kan bedrivas med utgångspunkten att den misstänkte erkänner brottet. Därmed kan utredningsarbetet utföras mer rationellt och effektivt, exempelvis behöver utredningen inte vara lika omfattande som vid förnekade brott.¹⁰⁸ En annan fördel med förhandsgodkännande är att det minskar brottsbekämpande myndigheters administrationsarbete. Detta åstadkoms genom att förfarandet inte kräver att polisen agerar ombud åt den misstänkte. Polisen behöver bara ta emot förhandsgodkännandet från den anklagade och överlämna det till åklagaren. Det krävs inte att åklagaren erhåller originalhandlingen. En kopia av dokumentet är tillräckligt.¹⁰⁹

Enligt regeringen är systemet med förhandsgodkännande utformad med beaktande av två viktiga principer. Dessa är att straffprocessen ska tillgodose den misstänktes rättssäkerhet och att den ska minimera risken för felaktiga lagföringar.¹¹⁰ I lagförarbetena anges att det huvudsakliga ansvaret för dessa principers efterlevnad vilar på åklagaren. Denne ska till exempel granska förhörsuppgifter från den misstänkte för att avgöra om förhandsgodkännandet utgör ett fullt erkännande.¹¹¹

En fråga som regeringen behandlar är huruvida det ska vara möjligt att överklaga ett strafföreläggande som grundas på ett förhandsgodkännande. Regeringen skriver att det i allmänhet saknas en ordning för att överklaga en sådan handling och att det saknas skäl till att upprätta ett särskilt system för att överklaga förhandsgodkända strafförelägganden.¹¹²

2.5 Delanalys

Lagförarbetena till införandet av institutet strafföreläggande ger uttryck för en försiktig balansgång mellan brottsbekämpnings- och rättssäkerhetsmodellen, men systemet lutar sig mer åt den förstnämnda. Förfarandet tillåter att brottmålsärenden handläggs på ett enkelt och likformigt sätt. Avsaknaden av en ordning för att överklaga ett utfärdat strafföreläggande innebär att den misstänkte har begränsade möjligheter att framföra invändningar mot lagföringsbeslutet. Samtidigt verkar det finnas viss tveksamhet inför att ge åklagaren alltför stor makt, därav kravet på domstolsprövning. Kritiken mot Processkommissionens förslag kan anses representera det motstående intresset till effektiv brottsbekämpning, nämligen rättssäkerhet. Till exempel menar instanserna att endast en domstol kan avgöra den misstänktes skuld. Jämförelsevis anser rättssäkerhetsmodellen att enbart en opartisk domstol har kompetens och incitament för att genomföra en sådan bedömning. Alltså finns det ett klart samband mellan uttalandena i lagförarbetena och

¹⁰⁸ Se prop. 2021/22:279 s. 63–64; se SOU 2021:46 s. 288.

¹⁰⁹ Se SOU 2021:46 s. 292; se prop. 2021/22:279 s. 65.

¹¹⁰ Se prop. 2021/22:279 s. 62.

¹¹¹ Se prop. 2021/22:279 s. 64; se SOU 2021:46 s. 278–279.

¹¹² Se prop. 2021/22:279 s. 65–66.

rättssäkerhetsmodellen. Utöver detta kan kravet på domstolsprövning betraktas som ett försök till att motverka att straffprocessen tillåts arbeta med maximal effektivitet.

Den successiva utvidgningen av strafföreläggandets tillämpningsområde tyder på en brottmålsprocess som ständigt närmar sig brottsbekämpningsmodellen på skalan. Utvecklingens främsta konsekvens är att allt fler brott kan lagföras med förfarandet. Denna förändring uppvisar ett ökat förtroende för Åklagarmyndigheten, särskilt med hänsyn till att kravet på domstolsprövning tas bort och det blir möjligt att meddela strafföreläggande som avser villkorlig dom. Samtidigt som utvidgningen sker görs konstanta påpekanden i lagmotiven om att ett domstolsförfarande garanterar ett materiellt riktigt avgörande i större utsträckning än ett strafföreläggandeförfarande. Betoningen tycks emellertid inte föranleda något märkvärdigt förbehåll mot utvecklingen. Det kan därför ifrågasättas i vilken grad rättssäkerheten faktiskt beaktas. En möjlig tolkning av framhävandet är att det endast utgör slagord som får det att framstå som om reformerna föregås av noggranna avvägningar mellan rättssäkerhet och effektivitet. Att materiellt felaktiga avgöranden tillåts förekomma i större utsträckning har direkt korrelation med brottsbekämpningsmodellen. Enligt den tolereras brister i rättssäkerheten så länge det inte inverkar negativt på brottsbekämpningen.

Fullmaktsförfarandet avser främst att effektivisera brottsbekämpningen genom att förenkla handläggningen av brottmål. Ärendehandläggningen förenklas ytterligare till följd av införandet av förfarandet med förhandsgodkännande. Detta är fördelaktigt enligt brottsbekämpningsmodellen för att kunna lagföra stora mängder brott. En annan egenskap som brottmålsförfarandena har gemensamt är att de reducerar den misstänktes tillfällen att framföra invändningar mot åklagarens avgörande. Detta sker bland annat på grund av att den anklagades medverkan säkras tidigt i de olika straffprocesserna. Efter denna tidpunkt erhåller den anklagade ingen information från brottsutredande myndigheter förrän ett slutligt strafföreläggande utfärdas, varvid det är för sent för att återkalla godkännandet eller fullmakten. I detta hänseende är straffprocesserna utifrån brottsbekämpningsmodellen förmånliga för att effektivt bekämpa brott. De kan däremot kritiseras med stöd av rättssäkerhetsmodellen. Enligt denna ska till exempel samtliga motpåståenden från den misstänkte prövas. En sådan prövning förekommer med störst sannolikhet sällan vid dessa brottmålsförfaranden.

Likt uttalanden i tidigare reformer skriver regeringen i propositionen till systemet med förhandsgodkännande att rättssäkerheten beaktas vid utformandet av brottmålsprocessen. Det kan betvivlas om skrivelsen har ett praktiskt värde med hänseende till institutets utveckling genom åren. Varje reform fram till dagsläget innebär mer eller mindre en inskränkning i rättssäkerheten för att effektivisera brottsbekämpningen. Även om en lagändring i sig kan framstå som mindre påfrestande för rättssäkerheten innebär ett stort antal reformer en

större inskränkning i den. Detta förhållande kan tolkas som om rättssäkerheten tillåts urholkas, men enbart en reform i taget. Det vore knappast överraskande om nästa lagändring medför att ett på förhand godkänt strafföreläggande får avse villkorlig dom.

3 Utredningsarbetet i ett förfarande med förhandsgodkännande

3.1 Brottsutredningen

Ett strafföreläggande som utfärdas med stöd av ett förhandsgodkännande föregås av en förundersökning eller en förenklad utredning. Detta framgår inte uttryckligen av någon föreskrift. Dock stadgas i 3 § strafföreläggandekungörelsen att beslut om förhandsgodkännande fattas av en åklagare eller av den som är behörig att leda en förundersökning för brottet. I lagförarbetena står det att om en förenklad utredning genomförs fattas beslutet av en åklagare eller den som hade varit behörig att leda förundersökningen för brottet.¹¹³ För att kunna analysera straffprocessen är det av vikt för denna studie att granska hur dessa former av brottsutredning bedrivs och vem som ansvarar för dem.

3.1.1 Förundersökning

En förundersökning ska inledas när det finns anledning att anta att ett brott som hör under allmänt åtal är begånget.¹¹⁴ Beviskravet ”anledning att anta” förutsätter att det finns en konkret omständighet som ger stöd åt brottsmisstanken. Det är inte tillräckligt att förmoda att någon ägnar sig åt en brottslig verksamhet. Även den brottsliga gärningen måste vara konkret och den ska kunna placeras inom en viss kategori av brottslighet. Brottsutredande personal behöver inte känna till samtliga detaljer i ärendet såsom vem gärningsmannen är, den exakta brottsrubriceringen samt när och var gärningen har utförts.¹¹⁵ Tröskeln för att nå upp till beviskravet är låg. Vanligtvis räcker det med en polisanmälan som innehåller utredningsbar information om ett brott eller att en polisman iakttar den brottsliga gärningen.¹¹⁶

Om det finns anledning att anta att ett brott har förövats ska förundersökningen fastställa vem som skäligen kan misstänkas för det. Beviskravet ”skäligen misstanke” kräver att det finns konkreta, objektivt underbyggda omständigheter som med viss styrka indikerar att den misstänkte är den faktiska gärningsmannen.¹¹⁷ Att någon skäligen kan misstänkas för ett brott innebär att utredningsarbetet inriktar sig mot en bestämd person. Sannolikheten för att

¹¹³ Se SOU 2021:46 s. 295.

¹¹⁴ Se SOU 1938:44 s. 285; se Ekelöf, Edelstam och Pauli (2011) s. 109; se Fitger m.fl., Rättegångsbalken (2023-12-08, version 95, JUNO) 23 kap. 1 §; se Bring, Diesen och Andersson (2019) s. 159.

¹¹⁵ Se Bring, Diesen och Andersson (2019) s. 161–162; se Ekelöf (1982) s. 658; se Westertlund (2022) s. 39; se JO 1993/94 s. 46–47.

¹¹⁶ Se Ekelöf (1982) s. 658; se Bring, Diesen och Andersson (2019) s. 165.

¹¹⁷ Se JO 1998/99 s. 90 och 112.

han eller hon har utfört brottet måste således vara större än att någon annan har begått det.¹¹⁸

När det föreligger skäligen misstanke ska polisen underrätta den anklagade om brottsmisstanken. I samband med detta tillerkänns den anklagade vissa partsrättigheter, exempelvis rätten att anlita en försvarare.¹¹⁹ Vid denna tidpunkt håller polisen också förhör med den misstänkte, varvid förhörsuppgifterna antecknas ned.¹²⁰ Efter polisförhöret kontakter polismannen förundersökningsledaren för att få beslut om den misstänkte ska erbjudas möjligheten att i förväg godkänna ett strafföreläggande.¹²¹ Av lagförarbetena framgår att ett sådant erbjudande inte ska lämnas om det framstår som oklart eller tveksamt huruvida ärendet kan handläggas med förfarandet.¹²²

Det sista som ska utredas i en förundersökning är om det föreligger tillräckliga skäl för att väcka åtal mot den misstänkte. Detta anses vara brottsutredningens primära syfte. Åklagarens lagföringsbeslut fattas på grundval av den utredning som förundersökningen producerar.¹²³

3.1.2 Förenklad utredning

Enligt 23 kap. 22 § första stycket rättegångsbalken får en förenklad utredning inledas i stället för en förundersökning om det finns tillräckliga skäl för åtal och brottspåföljden förväntas bli böter. Det ska vara möjligt att direkt på brottsplatsen enkelt, klart och ostridigt fastställa händelseförloppet. Det bevis som finns på brottsplatsen ska kunna ligga till grund för åklagarens beslut om att utfärda ett strafföreläggande, utan att någon förundersökning behöver bedrivas.¹²⁴

I lagmotiven framhålls att skillnaderna mellan en förundersökning och en förenklad utredning inte är märkvärdiga.¹²⁵ De principer som gäller för en förundersökning är analogt tillämpliga på en förenklad utredning.¹²⁶ Detta motiveras av att den misstänkte inte ska försättas i en sämre position på grund av den ena utredningsformen väljs över den andra. Till exempel ska den

¹¹⁸ Se Bring, Diesen och Andersson (2019) s. 168–169 och 177; se Ekelöf m.fl. (2018) s. 44; se Westerlund (2022) s. 41.

¹¹⁹ Se Ekelöf, Edelstam och Pauli (2011) s. 136; se *Beuze mot Belgien* [stor kammare] (2018) punkt 124; se Bring, Diesen och Andersson (2019) s. 168; se Andersson (2016) s. 67–68; se Olivecrona (1968) s. 187; se Fitger m.fl., Rättegångsbalken (2023-12-08, version 95, JUNO) 23 kap. 18 §.

¹²⁰ Se Diesen, Bring och Andersson (2019) s. 337 och 524.

¹²¹ Jfr Backhans, Fjelkegård och Jonsson (2020) s. 28.

¹²² Se SOU 2021:46 s. 293.

¹²³ Se Lassen (1952) s. 86; se SOU 1938:44 s. 30 och 285; se Ekelöf, Edelstam och Pauli (2011) s. 105; se Bring, Diesen och Andersson (2019) s. 63.

¹²⁴ Se Ekelöf, Edelstam och Pauli (2011) s. 112; se Fitger m.fl., Rättegångsbalken (2023-12-08, version 95, JUNO) 23 kap. 22 §; se SOU 1938:44 s. 295–296; se Bring, Diesen och Andersson (2019) s. 245; se Diesen (1993) s. 240.

¹²⁵ Se prop. 1994/95:23 s. 74–75.

¹²⁶ Se prop. 1969:114 s. 34; se Bring, Diesen och Andersson (2019) s. 247.

misstänkte underrättas om brottsmisstanken trots att ett sådant formellt krav inte finns vid en förenklad utredning.¹²⁷ Beslut om att inleda ett sådant förfarande fattas självständigt av polismannen på brottsplatsen, men en förundersökningsledare kan avgöra att utredningen ska övergå i en förundersökning.¹²⁸

3.1.3 Skillnaden mellan en förundersökning och en förenklad utredning

Den huvudsakliga skillnaden mellan en förundersökning och en förenklad utredning är kravet på dokumentation.¹²⁹ Vid en förundersökning ska ett förundersökningsprotokoll upprättas. Det ska innehålla bland annat information om bevis i målet och anteckningar från den misstänktes polisförhör. Dokumentet är viktigt för att kunna granska om förundersökningen bedrivs på ett korrekt sätt. I 22 § förundersökningskungörelsen (1947:948) föreskrivs att protokollet ska ge en trogen bild av vad som förekommit vid brottsutredningen.¹³⁰ Den anklagades utsaga ska nedtecknas så nära det talade ordet som möjligt i dokumentet. Antecknaren bör inte byta ut eller korrigera ord och uttryck som den misstänkte använder för att det ska vara lättare att förstå innebörden av utsagan. Om polisen anser att yttrandena behöver förtydligas kan kompletterande frågor ställas till den anklagade. Ordagrann återgivning kan förekomma om polisen bedömer det som nödvändigt. I sådant fall ska uttalandena sättas inom citationstecken.¹³¹ När förhörsanteckningarna är färdiga har den misstänkte rätt att granska uppteckningen och komma med eventuella invändningar eller godkänna den. Om den misstänkte framställer någon invändning, men den inte leder till någon ändring i protokollutsagan ska detta noteras av polisen.¹³²

Vid en förenklad utredning upprättas inget förundersökningsprotokoll, utan polisen gör en primärrapport.¹³³ Primärrapporten består av kortfattade anteckningar om utredningen. I den behöver inte den misstänktes förhör återges i detalj. Det är tillräckligt att den innehåller en redogörelse för utsagens

¹²⁷ Se JO 2001/02 s. 99; se Bring, Diesen och Andersson (2019) s. 246; se Ekelöf, Edelstam och Pauli (2011) s. 113; se Fitger m.fl., Rättegångsbalken (2023-12-08, version 95, JUNO) 23 kap. 22 §.

¹²⁸ Se Bring, Diesen och Andersson (2019) s. 247.

¹²⁹ Se prop. 1994/95:23 s. 75 och 119; se Bring, Diesen och Andersson (2019) s. 245; se Fitger m.fl., Rättegångsbalken (2023-12-08, version 95, JUNO) 23 kap. 22 §.

¹³⁰ Se Fitger m.fl., Rättegångsbalken (2023-12-08, version 95, JUNO) 23 kap. 21 §; se Sandén, Lüning och Ingelström, Förundersökningskungörelsen: En kommentar (2022-12-01, version 1C, JUNO) 22 §; se Ekelöf, Edelstam och Pauli (2011) s. 149; se Bring, Diesen och Andersson (2019) s. 521.

¹³¹ Se Sandén, Lüning och Ingelström, Förundersökningskungörelsen: En kommentar (2022-12-01, version 1C, JUNO) 22 §; se Bring, Diesen och Andersson (2019) s. 524.

¹³² Se Fitger m.fl., Rättegångsbalken (2023-12-08, version 95, JUNO) 23 kap. 21 §; se prop. 1994/95:23 s. 84; se Bring, Diesen och Andersson (2019) s. 524–525.

¹³³ Se Holmgård (2019) s. 456; se Bring, Diesen och Andersson (2019) s. 246; se Sandén, Lüning och Ingelström, Förundersökningskungörelsen: En kommentar (2022-12-01, version 1C, JUNO) 24 §.

väsentliga innehåll. Det krävs inte att den misstänkte bereds tillfälle att granska redogörelsen. Primärrapporten bör innehålla information om den anklagades inställning i skuldfrågan och dagsbottsuppgifter, annars blir det oklart för åklagaren om ett strafföreläggande ska utfärdas med stöd av dennes förhandsgodkännande.¹³⁴

Skillnaden i dokumentationskravet mellan de två olika utredningsformerna är inte lika avsevärd vid lindriga och enkla brott. Enligt regeringen bör omfattningen av ett förundersökningsprotokoll avgöras med beaktande av målets beskaffenhet och den misstänktes inställning i skuldfrågan. Om en brottmålsprocess avser ett okomplicerat ärende, exempelvis vardagsbrottslighet såsom rattfylleri och stöld, och den misstänkte erkänner brottet kan anteckningarna hållas kortfattade.¹³⁵ Det framgår dessutom av 23 kap. 21 § fjärde stycket rättegångsbalken att kortfattade anteckningar får föras i stället för protokoll vid mindre mål. Med detta avses sådana anteckningar som förs vid en förenklad utredning.¹³⁶ En konsekvens av detta är att den misstänktes förhørsutsaga i regel avfattas i konceptform vid lindriga och enkla brott. Med konceptform avses att polisen sammanfattar det som han eller hon anser utgör det väsentliga i den anklagades berättelse. Nackdelen med ett sådant tillvägagångssätt är det inte anger hur förhöret genomförs och vilka frågor som ställs till den misstänkte. Inte heller framgår det av anteckningarna vilken information som polisen bedömer som irrelevant. Motsatsen till konceptform är dialogform. Vid den återges både polisens frågor och den misstänktes svar mer eller mindre ordagrant. Dialogformen ger en mer tillförlitlig bild av vad som yttras under förhöret med den misstänkte. Däremot är den mer tidskrävande än den andra skrivformen. Det kan även förekomma att en utsaga antecknas huvudsakligen i konceptform, men att vissa citat från den misstänkte placeras in i sammanfattningen.¹³⁷

3.1.4 Utredningsarbetets principer

Det finns vissa principer som måste beaktas i en brottsutredning, oavsett vilken utredningsform som tillämpas. Principerna ska garantera att den enskildes frihet inte inskränks av godtycklig maktutövning från staten.¹³⁸ En av de viktigaste av dem är objektivitetsprincipen eftersom den minimerar risken för att en oskyldig person lagförs för ett brott. Därtill finns också hänsyns- och

¹³⁴ Se Sandén, Lünig och Ingelström, Förundersökningskungörelsen: En kommentar (2022-12-01, version 1C, JUNO) 24–25 §§; se Fitger m.fl., Rättegångsbalken (2023-12-08, version 95, JUNO) 23 kap. 22 §; se RåV 2023:2 s. 27; se SOU 2021:46 s. 406–407.

¹³⁵ Se prop. 1994/95:23 s. 85.

¹³⁶ Se Fitger m.fl., Rättegångsbalken (2023-12-08, version 95, JUNO) 23 kap. 21 §.

¹³⁷ Se Bring, Diesen och Andersson (2019) s. 537; se Holmgård (2019) s. 447; se Sandén, Lünig och Ingelström, Förundersökningskungörelsen: En kommentar (2022-12-01, version 1C, JUNO) 24 §.

¹³⁸ Se Bring, Diesen och Andersson (2019) s. 64; se Klette (1977) s. 31; se Andersson (2016) s. 51–52.

skyndsamhetsprincipen. Tillsammans ska dessa tre principer fungera som motvikt till utredningsarbetets inkvisitoriska prägel.¹³⁹

Det inkvisitoriska inslaget i utredningsarbetet kan beskrivas med stöd av undersökningsprincipen. Enligt den ska en misstänkt person betraktas som ett undersökningsobjekt och inte som en part i en brottsutredning. De som ska undersöka objektet är brottskampande myndigheter, det vill säga polis och åklagare. Undersökningens främsta syfte är att finna sanningen i brottmålsärendet.¹⁴⁰ Detta förhållningssätt är problematiskt därför att den anklagade, i egenskap av att vara ett undersökningsobjekt, har begränsade möjligheter att påverka utredningens bedrivande. Risken är att letandet efter sanningen resulterar i att dennes intressen inskränks, till exempel att han eller hon inte får höras i utredningen. Av den anledningen måste brottsbekämpande myndigheter följa objektivitets-, hänsyns- och skyndsamhetsprincipen.¹⁴¹

Objektivitetsprincipen stadgas i 23 kap. 4 § första stycket rättegångsbalken. Enligt bestämmelsen ska utredningsledaren uppmärksamma och tillvarata omständigheter som talar för och emot den misstänktes skuld. Verksamheten ska bedrivas på ett brett, allsidigt och förutsättningslöst sätt. För att åstadkomma detta kan inte utredningen först inriktas på att hitta tillräckliga bevis för att väcka åtal och därefter söka efter motbevis. En sådan process riskerar att medföra förhastade slutsatser om den misstänktes skuld och att motbevis undervärderas eller ignoreras.¹⁴² Teoretiskt kan det ifrågasättas om en utredningsledare kan förbli objektiv under hela utredningen. Särskilt om bevisningen i större utsträckning än inte talar för den anklagades skuld. I praktiken vållar det inte några större problem om den misstänkte har tillgång till en försvarare.¹⁴³

Hänsynsprincipen finns föreskriven i 23 kap. 4 § andra stycket första meningen rättegångsbalken. Enligt bestämmelsen ska inte någon i onödan utsättas för brottsmisstanke, kostnad eller olägenhet. Hänsynsprincipen omfattar den misstänkte och dennes närstående samt andra som berörs av utredningen. Den ställer krav på att utredningsarbetet ska beakta individens personliga integritet och genomföras med diskretion. Ett exempel är att diskretion bör företas vid bestämmandet av tid och plats för polisförhör. Hänsynsprincipen brister om exempelvis polisen anländer till en arbetsplats för att hålla förhör

¹³⁹ Se Bring, Diesen och Andersson (2019) s. 65–66; se prop. 2015/16:68 s. 30; se Ekelöf m.fl. (2016) s. 79; se Olivecrona (1968) s. 189.

¹⁴⁰ Se Bring, Diesen och Andersson (2019) s. 65–66; se Andersson (2016) s. 52; se Landström (2011) s. 51–52; se Olivecrona (1968) s. 18; se Mellqvist och Lindh (2020) s. 36.

¹⁴¹ Se Bring, Diesen och Andersson (2019) s. 66; se Mellqvist och Lindh (2020) s. 36; se Ekelöf m.fl. (2016) s. 78.

¹⁴² Se Bring, Diesen och Andersson (2019) s. 66 och 73; se prop. 2015/16:68 s. 32; se Fitger m.fl., Rättegångsbalken (2023-12-08, version 95, JUNO) 23 kap. 4 §; se Andersson (2016) s. 51–52; se Heuman (2004/05) s. 49–50; se Ekelöf m.fl. (2016) s. 79; se Heuman (1952) s. 121; se Ekelöf, Edelstam och Pauli (2011) s. 119.

¹⁴³ Se Bring, Diesen och Andersson (2019) s. 72–73.

med en misstänkt arbetstagare. Risken är att arbetsgivaren och de övriga arbetstagarna blir misstänksamma gentemot den förhörda personen.¹⁴⁴

Skyndsamhetsprincipen regleras i 23 kap. 4 § andra stycket andra meningen rättegångsbalken. Den innebär att utredningen ska genomföras så snabbt som möjligt. Ett skäl till skyndsamhetskravet är att det anses angeläget att straffet verkställs omgående.¹⁴⁵ En annan anledning är att det underlättar upptäckten av bevis.¹⁴⁶ Snabbare handläggning av brottmål gynnar även den anklagade eftersom denne inte behöver ha målet överhängande under en längre tid.¹⁴⁷

3.1.5 Förundersökningsledare

Den som ansvarar för att utredningsarbetet följer objektivitets-, hänsyns- och skyndsamhetsprincipen är förundersökningsledaren eller, om en förenklad utredning bedrivs, den som hade varit behörig att leda förundersökningen.¹⁴⁸ Vem som är förundersökningsledare kan variera beroende på hur långt utredningen har kommit. En förundersökning kan delas upp i två faser. Den första fasen kallas för spaningsstadiet. Under spaningsstadiet ska det fastställas om ett brott är begånget och vem som skäligen kan misstänkas för det. Vanligtvis leds den här delen av utredningen av polisen. Till dess att någon skäligen kan misstänkas för brottet saknar förundersökningen parter i egentlig mening. Av den anledningen betraktas spaningsstadiet som inkvisitoriskt. Den andra fasen är utredningsstadiet. Utredningsstadiet är huvudsakligen inkvisitoriskt, men har också drag av kontradiktion eftersom den misstänkte erhåller vissa partsrättigheter när denne blir skäligen misstänkt för ett brott.¹⁴⁹ När utredningsstadiet inträffar kan ansvaret för utredningen komma att övergå till en åklagare. Detta beror på brottets beskaffenhet. Om utredningen avser ett lindrigt och enkelt brott förblir vanligen polisen förundersökningsledare.¹⁵⁰

I ett förfarande med förhandsgodkännande leder vanligen polisen utredningsarbetet på grund av att de brott som omfattas av systemet är av enklare beskaffenhet.¹⁵¹ Åklagarens roll begränsas till att granska det färdigställda utredningsmaterialet och avgöra om ett strafföreläggande ska utfärdas eller om utredningen behöver kompletteras. Denna rollfördelning mellan polis och åklagare anses främja åklagarens objektivitet. I den juridiska litteraturen påpekas att åklagarens passiva ställning påminner om en domares roll i en ackusatorisk process, även kallat för ett kontradiktoriskt förfarande. Om en

¹⁴⁴ Se Bring, Diesen och Andersson (2019) s. 66; se SOU 1938:44 s. 286; se Fitger m.fl., Rättegångsbalken (2023-12-08, version 95, JUNO) 23 kap. 4 §; se Andersson (2016) s. 52.

¹⁴⁵ Se SOU 1938:44 s. 286.

¹⁴⁶ Se Bring, Diesen och Andersson (2019) s. 66.

¹⁴⁷ Se prop. 2021/22:279 s. 18.

¹⁴⁸ Se JO 2006/07 s. 57; se Ekelöf, Edelstam och Pauli (2011) s. 116.

¹⁴⁹ Se prop. 2015/16:68 s. 31–32; se Ekelöf, Edelstam och Pauli (2011) s. 117; se Olivcrona (1968) s. 187; se Andersson (2016) s. 53.

¹⁵⁰ Se Ekelöf, Edelstam och Pauli (2011) s. 116; se Bring, Diesen och Andersson (2019) s. 79.

¹⁵¹ Jfr prop. 2021/22:279 s. 63; jfr SOU 2021:46 s. 257 och 287–288.

åklagare agerar som förundersökningsledare måste han eller hon ta ställning till olika frågor under utredningens förlopp. Till följd av detta riskerar åklagaren att få en förutfattad mening om den misstänktes skuld, vilket kan ge upphov till en tendentiös brottsutredning.¹⁵² Att polisen ska leda förundersökningen anses även förmånligt utifrån den anklagades perspektiv. I en brottmålsprocess är åklagaren dennes motpart. Den misstänkte kan uppleva sig själv i ett underläge om motparten både bedriver utredningen och avgör skuldfrågan.¹⁵³

I lagmotiven till systemet med förhandsgodkännande anges att åklagarens kontrollfunktion av polisens utredningsarbete bidrar till ökad rättssäkerhet och kvalitet.¹⁵⁴ Åklagarens uppgift är att upptäcka brister eller problem i brottsutredningen och påtala dessa för att undvika felaktiga lagföringar. En sådan brist kan vara att polisen missuppfattar den misstänkte och tror att denne erkänner brottet. Det kan också vara så att den anklagade erkänner ett uppsåtsbrott, men saknar uppsåt. Sådana misstag har åklagaren kunnat upptäcka i försöksverksamheten med hjälp av den misstänktes förhörsuppgifter.¹⁵⁵

Det finns nackdelar med en polisiär förundersökningsledare. En polis är oftast inte lika skicklig som en åklagare på att fatta beslut i straffrättsliga och processrättsliga frågor såsom bevisfrågor. En annan aspekt är att åklagarens passiva roll leder till att denne får sämre inblick i bevismaterialet.¹⁵⁶ Dessutom riskerar en polisledd utredning att bli för vittomfattande eller ofullständig.¹⁵⁷

3.1.6 Slutdelgivning

Förundersökningen vid ett förfarande med förhandsgodkännande får avslutas utan att den misstänkte slutunderrättas.¹⁵⁸ Detsamma gäller vid förenklade utredningar sedan tidigare.¹⁵⁹ För att kunna analysera brottmålsprocessen är det nödvändigt att studera innebörden av slutdelgivning.

Slutdelgivning regleras i 23 kap. 18 a § rättegångsbalken. Enligt bestämmelsen har den misstänkte rätt att ta del av utredningsmaterial som förekommer vid förundersökningen. Detta ska ske när förundersökningsledaren bedömer att brottsutredningen är färdig, men innan åtal väcks. Vid slutdelgivningen har den misstänkte möjlighet att granska utredningsmaterialet, begära att utredningen kompletteras och framföra invändningar. Syftet med förfarandet är

¹⁵² Se Ekelöf, Edelstam och Pauli (2011) s. 118; SOU 1967:59 s. 107–108; se Heuman (1952) s. 135; se Lassen (1952) s. 93–94; se Ekelöf m.fl. (2016) s. 75.

¹⁵³ Se SOU 1992:61 s. 319–320.

¹⁵⁴ Se prop. 2021/22:279 s. 64; se SOU 2021:46 s. 278.

¹⁵⁵ Se SOU 2021:46 s. 290; se prop. 2021/22:279 s. 64.

¹⁵⁶ Se Ekelöf, Edelstam och Pauli (2011) s. 118; se SOU 1967:59 s. 111; se SOU 2021:46 s. 278.

¹⁵⁷ Se SOU 1992:61 s. 321; se SOU 1967:59 s. 111.

¹⁵⁸ Se prop. 2021/22:279 s. 66; se SOU 2021:46 s. 294.

¹⁵⁹ Se SOU 2001:93 s. 102.

att förhindra ett obefogat åtal.¹⁶⁰ För att kunna granska underlaget behöver den anklagade få skäligt rådrum innan åklagaren avgör skuldfrågan. Vad som utgör skäligt rådrum beror på målets beskaffenhet.¹⁶¹

3.2 Psykologiska faktorer som påverkar utredningsarbetet

Vid utredningens bedrivande måste undersökningsledaren ta ställning till ett antal frågor såsom finns det anledning att anta att ett brott är begånget, kan en person skäligen misstänkas för brottet och är utredningen tillräcklig för att avgöra den misstänktes skuld. En väsentlig aspekt av utredarens beslutsfattande är dennes informationshantering.¹⁶² Informationshanteringen måste ske med beaktande av de principer som gäller för en utredning, exempelvis objektivitetsprincipen. Det finns emellertid faktorer som kan påverka utredarens kapacitet att fatta objektiva beslut.¹⁶³ En sådan faktor är konfirmeringsbias. Den avser en mänsklig tendens att selektivt söka efter information som bekräftar ens egen förutfattade mening eller hypotes och förbise falsifierande information. Konfirmeringsbias innebär även att tvetydiga fakta tolkas i överensstämmelse med ens egen uppfattning.¹⁶⁴ En särskilt problematisk egenskap av konfirmeringsbias är att den kan påverka undersökningsledaren utan att denne är medveten om det. Den kan medföra att rättsliga aktörer som förväntas vara objektiva, exempelvis polis och åklagare, omedvetet försöker rättfärdiga en hypotes.¹⁶⁵

Krav på effektivitet är en faktor som ökar risken för konfirmeringsbias. Utredare som förväntas hantera stora mängder brottmål under en begränsad tid kan uppleva tidspress. Två vanliga konsekvenser av tidspress är att en person blir mer selektiv i sin informationsinhämtning och förlorar flexibilitet i sin tankeförmåga. En annan effekt av det är att brottsutredningen riskerar att bli mer ytlig.¹⁶⁶

Enligt psykologisk forskning analyserar en utredare brottshändelser med hjälp av narrativ eller hypoteser om vad som har inträffat. En hypotes grundar sig på utredarens tidigare erfarenhet, en mental föreställning av hur någonting normalt är eller fungerar.¹⁶⁷ Utredaren jämför medvetet eller omedvetet sin

¹⁶⁰ Se SOU 2010:14 s. 66–67; se JO 1956 s. 85–86; se Ekelöf, Edelstam och Pauli (2011) s. 139 och 142; se Fitger m.fl., Rättegångsbalken (2023-12-08, version 95, JUNO) 23 kap. 18 a §.

¹⁶¹ Se JO 1964 s. 215.

¹⁶² Se Ask och Fahsing (2021) s. 162–163; se Granhag och Magnusson (2017) s. 75.

¹⁶³ Jfr SOU 2015:52 s. 593–594; jfr Ask och Fahsing (2021) s. 166.

¹⁶⁴ Se Ask och Fahsing (2021) s. 168; se SOU 2015:52 s. 593–594; se Dahlman (2018) s. 43; se Nickerson (1998) s. 175; se Lidén (2018) s. 53; se Lundh, Montgomery och Waern (1992) s. 51; se Schelin (2007) s. 156.

¹⁶⁵ Se Lidén (2018) s. 55; se Nickerson (1998) s. 175.

¹⁶⁶ Se Ask och Fahsing (2021) s. 170.

¹⁶⁷ Se Ask och Fahsing (2021) s. 164; se Schelin (2007) s. 115; se Lundh, Montgomery och Waern (1992) s. 49.

hypotes med utredningsfynden. Konfirmeringsbias leder till att bevis som överensstämmer med dennes föreställning granskas mindre kritiskt och bedöms ha ett högre bevisvärde. Den medför även att fakta som talar emot hypotesen ifrågasätts i högre grad, undervärderas eller ignoreras.¹⁶⁸

Konfirmeringsbias kan också påverka brottsutredningen på andra sätt. En aspekt av konfirmeringsbias är att den kan orsaka tunnelseende.¹⁶⁹ Fenomenet innebär att utredaren fixerar sig vid en specifik förklaring till brottet. Till följd av detta inriktas utredningen på att bevisa hypotesen. Under sådana omständigheter riskerar den färdigställda utredningen att uppvisa en ensidig bild av händelseförloppet eftersom alternativa förklaringar inte undersöks.¹⁷⁰ En annan konsekvens av konfirmeringsbias är att den kan påverka interaktionen mellan polis och den anklagade i ett polisförhör. Om en utredare förmodar att en misstänkt person är skyldig söker han eller hon efter uttalanden som kan bekräfta antagandet. Följaktligen riskerar frågorna som ställs till den misstänkte att vara ledande och skuldpresumptiva.¹⁷¹

En variant av konfirmeringsbias är anchoring.¹⁷² Den kan uppstå när en utredare tidigt i brottmålsprocessen får en viss information. I det fortsatta utredningsarbetet använder utredaren omedvetet informationen som en referenspunkt för att bedöma nya fakta.¹⁷³ Detta innebär att värdet av ett nytt bevis bedöms utifrån dess överensstämmelse med referenspunkten. Ju mer utredningsmaterialet överensstämmer med den ursprungliga informationen, desto högre bedöms utredningsmaterialets bevisvärde vara.¹⁷⁴

3.3 Delanalys

Utredningsarbetet i ett förfarande med förhandsgodkännande kan bedrivas antingen som en förundersökning eller som en förenklad utredning. Oavsett vilken utredningsform som tillämpas kommer utredningen att bedrivas på ett likartat sätt. Anledningen till detta är att den största skillnaden mellan de två olika formerna av brottsutredning är kravet på dokumentation. Denna diskrepans är med störst sannolikhet mindre betydelsefull vid förhandsgodkännande eftersom systemet omfattar lindriga, enkla och erkända brottmål. Därmed kommer anteckningarna i en förundersökning att vara kortfattade, likt dem i en primärrapport. Att utredningen bedrivs på ett likformigt sätt, oberoende av ärendetyp, är positivt enligt brottsbekämpningsmodellen.

Brottsutredningen vid förhandsgodkännande leds vanligen av en polisman. Enligt en uppfattning anses detta minska det inkvisitoriska inslaget i

¹⁶⁸ Se Lidén (2018) s. 69; Ask och Fahsing (2021) s. 168–169.

¹⁶⁹ Se Ask och Fahsing (2021) s. 167–168; se Findley och Scott (2006) s. 307–308.

¹⁷⁰ Se Ask och Fahsing (2021) s. 166; se Findley och Scott (2006) s. 292–293.

¹⁷¹ Se Ask och Fahsing (2021) s. 168; se Charman, Douglass och Mook (2019) s. 36.

¹⁷² Se Holmgård (2019) s. 52.

¹⁷³ Se Dahlman (2018) s. 46–47.

¹⁷⁴ Se Schelin (2007) s. 155.

brottsutredningen eftersom åklagarens uppgift begränsas till att avgöra skuldfrågan. Därmed påstås det att systemet till viss del får ackusatorisk eller kontradiktorisk prägel. Ett kontradiktoriskt förfarande kännetecknas bland annat av att brottmålet prövas av en fristående tredje part. Åklagarmyndigheten är däremot, precis som Polismyndigheten, en brottsbekämpande myndighet. Detta är en bestående egenskap, trots att åklagaren intar en mer domarliknande ställning vid förhandsgodkännande. För en misstänkt person kan gränsen mellan dessa två myndigheter framstå som otydlig. Jämförelsevis är det troligt att den misstänkte upplever skiljelinjen mellan en åklagare och en domare i en domstolsprocess som mer skarp. Det kan därför diskuteras i vilken mån det inkvisitoriska draget faktiskt motverkas. Enligt rättssäkerhetsmodellen kan rollfördelningen mellan polisen och åklagaren knappast anses motsvara ett ackusatoriskt system. Beträffande brottsbekämpningsmodellen föreligger inget hinder mot ett inkvisitoriskt förfarande. Rollfördelningen i ett förfarande med förhandsgodkännande är därför mer linje med brottsbekämpningsmodellen.

Den polisiära förundersökningsledaren ansvarar för att utredningsarbetet följer de principer som gäller för en brottsutredning. Ett förfarande med förhandsgodkännande kommer troligen inte strida mot hänsynsprincipen. Förhöret med den misstänkte sker i nära anslutning till det begångna brottet, om inte redan på brottsplatsen. Straffprocessen bör på grund av detta inte utsätta den misstänkte för meningslösa kostnader eller olägenheter. Dessutom kommer inte den anklagade att kontaktas under utredningen efter att denne har signerat förhandsgodkännandet. Förfarandet tillåter därmed att utredningsarbetet kan utföras med hög grad av diskretion och med respekt för den misstänktes personliga integritet. Efterlevnaden av hänsynsprincipen är förenlig med rättssäkerhetsmodellen. Detta beror på att denna modell grundas på värderingar som ska tillvarata den misstänktes intressen, bland annat förhindra maktmissbruk. Att systemet med förhandsgodkännande är förenligt med hänsynsprincipen motverkar inte systemets förmåga att bekämpa brott.

Angående skyndsamhetsprincipen kan det konstateras att förfarandet med förhandsgodkännande är ett snabbförfarande. Handläggningen av brottmål kommer därför inte att ta lika lång tid som vid en ordinarie brottmålsprocess. Detta är förmånligt för upptäckten av bevis och den misstänktes intresse av att få brottmålet skyndsamt avgjort. Att ett ärende kan hanteras snabbt är fördelaktigt enligt brottsbekämpningsmodellen. Det går däremot att utifrån rättssäkerhetsmodellen argumentera såväl för som emot kravet på skyndsamhet. Å ena sidan innebär ett snabbförfarande att den misstänkte inte behöver ha brottmålet överhängande under en längre tid. Å andra sidan riskerar en hastig brottsutredning att brista i kvalitet. Orsaken till detta är att det inte finns tillräckligt med tid för att noggrant kvalitetssäkra utredningsarbetet.

Det problematiska med ett förfarande med förhandsgodkännande verkar vara objektivitetsprincipen. Enligt den ska undersökningsledaren bedriva

utredningen på ett brett, allsidigt och förutsättningslöst sätt. I detta sammanhang är det av relevans att beakta uttalandena i lagmotiven till systemet med förhandsgodkännande. Av skrivelserna framgår att den misstänktes förhandsgodkännande bidrar till att brottsutredningen kan utföras med utgångspunkten att den misstänkte erkänner brottet. Detta innebär bland annat att utredningen inte behöver vara lika omfattande som vid förnekade brott. Uttalandena är anmärkningsvärda eftersom de ger uttryck för ett förhållningssätt som kan anses strida mot objektivitetsplikten. Ett sätt att uppfatta lagförarbetena är att utredningen ska inriktas på att hitta utredningsfynd som ger stöd åt den misstänktes erkännande. Risken med ett sådant förfarande är att bevis som talar för att den anklagade är oskyldig förbises eller missas, särskilt om utredningen inte behöver vara lika omfattande som vid förnekade brott. Detta förhållande kan anknytas till brottsbekämpningsmodellen. Utifrån den kan det påstås att den misstänktes förhandsgodkännande ger upphov till en skuldpresumtion som utredande myndigheter arbetar efter. Skuldpresumtionen grundas på polisens och åklagarens förmåga att fastställa den misstänktes skuld. Förfarandet med förhandsgodkännande kan därmed anses återspegla samhällets förtroende gentemot dessa rättsliga aktörers kapacitet att utreda huruvida en person är skyldig eller oskyldig. Enligt rättssäkerhetsmodellen kan däremot enbart en opartisk domstol bedöma den misstänktes skuld på ett tillfredsställande sätt. Mot bakgrund av detta kan det på goda grunder påstås att förfarandet med förhandsgodkännande lutar sig mer åt att åstadkomma en effektiv straffprocess än en rättssäker sådan.

Psykologiska faktorer kan öka risken för en tendentiös brottsutredning vid förhandsgodkännande. Straffprocessen ämnar lagföra stora mängder brott under en begränsad tid. Kravet på effektivitet bidrar till att sannolikheten för konfirmeringsbias vid förhandsgodkännande är större än vid en ordinarie brottmålsprocess. Utredaren har anledning att anta att ett brott är begånget och att den anklagade skäligen kan misstänkas för brottet. Denna hypotes stärks ytterligare av att den misstänkte i förväg godkänner ett strafföreläggande. En möjlig konsekvens av detta är att perioden efter att skälig misstanke konstateras präglas av ett selektivt sökande efter bevis som ger stöd åt brottsmisstanken. Om tvetydiga utredningsfynd upptäcks kan dessa komma att tolkas i överensstämmelse med den misstänktes erkännande. Bevis som talar emot den anklagades skuld kommer däremot att ifrågasättas, undervärderas eller ignoreras. I värsta fall kan konfirmeringsbias leda till att utredaren får tunnelseende. Antagandet om skuld kan också medföra att utredaren ställer ledande och skuldpresumtiva frågor till den misstänkte.

En annan psykologisk faktor som måste beaktas vid förhandsgodkännande är anchoring. Den misstänktes tidiga erkännande kan komma att användas som referenspunkt i utredningsarbetet. Bevis som polisen upptäcker efter att godkännandet lämnas av den misstänkte riskeras att övervärderas om det överensstämmer med erkännandet. Utredningen kan därmed komma att avslutas i tron om att befintlig utredning är tillräcklig för att avgöra den misstänktes

skuld, trots att utredningen kanske bara är ytlig. Att en utredning riskerar att bli ofullständig är ett problem som associeras i högre grad med en polisledd utredning än en åklagarledd sådan.

Förekomsten av psykologiska faktorer som påverkar utredningsarbetet är negativt enligt rättssäkerhetsmodellen eftersom de kan orsaka ett materiellt felaktigt avgörande. Brottsbekämpningsmodellen uppvisar större tillit till åklagarens och polisens faktafinnandeförmåga. Utifrån detta kan det påstås att brottsbekämpningsmodellen är optimistisk om att psykologiska faktorer inte kommer att påverka dessa myndigheters förmåga att avgöra den misstänktes skuld.

Borttagandet av kravet på slutdelgivning vid förhandsgodkännande leder till att den misstänktes tillfällen att framföra invändningar i brottmålsprocessen reduceras. Detta är ett dilemma enligt rättssäkerhetsmodellen på grund av att slutdelgivning kan bidra till att kvalitetssäkra brottsutredningen. Den misstänkte och dennes eventuella försvarare kan till exempel granska om utredningen har genomförts objektivt och påtala eventuella brister. I lagförarbetena motiveras borttagandet av slutdelgivning med att den misstänkte erhåller nödvändig information från polisen innan denne signerar förhandsgodkännandet. Motiveringen missar däremot att beakta omständigheter som upptäcks efter undertecknandet. Om ytterligare utredningsåtgärder behöver vidtas kan den misstänktes kännedom om vad som förekommer i den fortsatta utredningen medföra att denne återkallar sitt godkännande. Möjligtvis kan det påstås att avsaknaden av slutunderrättelse utgör ett försök till att förhindra ett sådant tillbakadragande. Det kan också utgöra ett försök till att inte dra ut på straffprocessen. Hur som helst bör borttagandet av kravet på slutdelgivning anses vara förenligt med brottsbekämpningsmodellen och inte rättssäkerhetsmodellen.

4 Bevisprövningen i ett förfarande med förhandsgodkännande

4.1 Förutsättningarna för allmänt åtal

När förundersökningen eller den förenklade utredningen är avslutad ska åklagaren ta ställning till om ett strafföreläggande ska utfärdas med stöd av den misstänktes förhandsgodkännande.¹⁷⁵ Utfärdandet kräver att förutsättningarna för allmänt åtal är uppfyllda.¹⁷⁶ Det ska noteras att i princip alla brott hör under allmänt åtal.¹⁷⁷ Enligt lagförarbetena fordras för att åtal ska väckas att åklagaren på objektiva grunder kan förutse en fällande dom. Detta förutsätter att beviskravet ”tillräckliga skäl” är uppfyllt.¹⁷⁸ Enligt en uppfattning bör ”tillräckliga skäl” förstås som en prognos av beviskravet ”ställt utom rimligt tvivel”.¹⁷⁹ Det sistnämnda beviskravet används i brottmål för att slutligen avgöra den misstänktes skuld.¹⁸⁰ Avgörandet fordrar två olika bedömningar. Den ena bedömningen avser utredningens omfattning eller robusthet.¹⁸¹ Den andra bedömningen gäller bevisningens styrka.¹⁸² Dessa bedömningar är oftast svåra, men åklagaren har en skyldighet att genomföra dem. Å ena sidan riskerar åklagaren att göra sig skyldig till tjänstefel om denne avstår från att väcka åtal trots att det föreligger tillräckliga skäl. Å andra sidan riskerar åklagaren att dömas för obefogat åtal om denne väcker åtal trots att beviskravet inte är uppfyllt.¹⁸³

4.1.1 Utredningens robusthet

Att den misstänktes skuld är ställd utom rimligt tvivel innebär att alternativa förklaringar till brottspåståendet är uteslutna. En sådan undersökning ställer krav på utredningens robusthet. Att en utredning är robust betyder att ytterligare bevisning inte kommer att påverka en slutsats som kan dras av den. Hur säker slutsatsen är beror på antalet prövade variabler. Alltså ökar utredningens robusthet i förhållande till mängden bevis som beaktas.¹⁸⁴ En åklagare som ska besluta huruvida den misstänkte är skyldig måste därför kontrollera om utredningsunderlaget är tillräckligt. Det finns ingen rättspraxis från HD

¹⁷⁵ Se RåV 2023:2 s. 26.

¹⁷⁶ Se SOU 2021:46 s. 314.

¹⁷⁷ Se Fitger m.fl., Rättegångsbalken (2023-12-08, version 95, JUNO) 20 kap. 4 §.

¹⁷⁸ Se SOU 1938:44 s. 257; se SOU 2021:46 s. 314; se Mellqvist och Lindh (2020) s. 129; se Ekelöf, Edelstam och Pauli (2011) s. 155; se Westerlund (2022) s. 44.

¹⁷⁹ Se Bring, Diesen och Andersson (2019) s. 187.

¹⁸⁰ Se NJA 2019 s. 347 punkt 16; se NJA 2015 s. 702 punkt 28; se NJA 2009 s. 447; se NJA 1980 s. 725.

¹⁸¹ Se Holmgård (2019) s. 118; se Dahlman (2018) s. 134.

¹⁸² Se Diesen (2015) s. 137; se Dahlman (2018) s. 134.

¹⁸³ Se Ekelöf, Edelstam och Pauli (2011) s. 160; se Andersson (2016) s. 121; se Westerlund (2022) s. 44; se SOU 1938:44 s. 257.

¹⁸⁴ Se Diesen (2015) s. 67, 176, 180 och 225; se Ekelöf, Edelstam och Heuman (2009) s. 187–188; se Bring, Diesen och Andersson (2019) s. 192; se Holmgård (2019) s. 119; se Schelin (2007) s. 67; se Lindell (1987) s. 358.

som behandlar kravet på robusthet i förhållande till olika brottmålstyper. Av den juridiska litteraturen framgår emellertid att kravet på robusthet varierar beroende på målets beskaffenhet.¹⁸⁵ Med hänsyn till detta måste det undersökas hur kravet på utredningens omfattning påverkas av ett förhandsgodkännande.

När den misstänkte förhandsgodkänner ett strafföreläggande erkänner denne ett brott.¹⁸⁶ En vanlig uppfattning inom doktrinen är att den anklagades erkännande utgör tillräcklig bevisning vid lindriga och enkla brottmål.¹⁸⁷ Detta framgår även av lagförarbetena till rättegångsbalken.¹⁸⁸ Jämförelsevis är ett erkännande från den misstänkte vid ett allvarligt brott inte tillräckligt för att meddela ett fällande avgörande.¹⁸⁹ Att en smalare utredning accepteras vid enklare brott motiveras av att samhället inte kan lägga samma resurser på att utreda dessa som allvarliga sådana. Följden är att slutsatsens säkerhet minskar när brottet som utreds är av enkel beskaffenhet.¹⁹⁰ Samtidigt måste det beaktas att även avgöranden som avser enklare brott kan ge upphov till allvarliga konsekvenser för den dömde, exempelvis registreras uppgiften i dennes belastningsregister.¹⁹¹

4.1.2 Bevisningens styrka

Bevisningens styrka avgörs genom åklagarens bevisvärdering. Enligt 35 kap. 1 § första stycket rättegångsbalken råder fri bevisprövning i Sverige. Det innebär att en samvetsgrann prövning ska genomföras av allt som förekommer i brottmålsprocessen. En sådan bedömning ska vara objektiv och motiveras med stöd av skäl som framstår som godtagbara för andra förståndiga personer. Därutöver krävs att varje enskilt bevis värderas var för sig innan en sammanvägning görs av dem.¹⁹² Vid bevisvärderingen får hänsyn tas till omständigheter som är allmänt kända och erfarenhetssatser. Med en erfarenhetssats avses en objektiv uppfattning om verkligheten som är vetenskapligt accepterad, exempelvis en naturlag.¹⁹³

Fri bevisvärdering kan leda till att subjektiva övertygelser påverkar brottmålets utfall. För att motverka detta behövs någon form av likformighet i bevisvärderingen. Dock får inte likformigheten medföra att dömandet blir alltför rutinmässigt därför att inget fall är det andra likt. Ett sätt att främja en objektiv

¹⁸⁵ Se Holmgård (2019) s. 120; se Diesen (2015) s. 223; se Lindell (1987) s. 344–345; se Diesen (1993) s. 265–266.

¹⁸⁶ Se exempelvis prop. 2021/22:279 s. 61.

¹⁸⁷ Se Ekelöf, Edelstam och Heuman (2009) s. 157; se Holmgård (2019) s. 101, 120 och 167; se Schelin (2007) s. 88; se Lainpelto (2012) s. 269.

¹⁸⁸ Se SOU 1938:44 s. 380–381.

¹⁸⁹ Se Holmgård (2019) s. 167; se Schelin (2007) s. 88.

¹⁹⁰ Se Holmgård (2019) s. 120–121; se Diesen (2015) s. 192 och 223.

¹⁹¹ Se Diesen (2015) s. 151.

¹⁹² Se SOU 1938:44 s. 377–378; se Schelin (2007) s. 22; se Diesen (2015) s. 53; se Holmgård (2019) s. 32; se Lainpelto (2012) s. 133.

¹⁹³ Se Holmgård (2019) s. 147; se Diesen (2015) s. 53–54; se SOU 1938:44 s. 378.

bevisprövning är att tillämpa bevisvärderingsmetoder.¹⁹⁴ Det ska emellertid påpekas att det inte är självklart om det är nödvändigt att använda en sådan metod.¹⁹⁵ Den praktiska nyttan av den kan också diskuteras i förhållande till att systemet med förhandsgodkännande är tänkt att tillämpas vid de mer rutinberoende och mer lättbedömda brottmålen.¹⁹⁶

Enligt HD är det inte möjligt att fastställa en specifik bevisvärderingsmetod för alla brottmål. HD skriver att ett tillvägagångssätt kan vara mer eller mindre lämplig för en kategori av fall.¹⁹⁷ Enligt Roberth Nordh är två av de metoder som främst påverkar bevisprövningen i de svenska domstolarna hypotes- och bevisvärdeметoden.¹⁹⁸ Av relevans är därför att undersöka om någon av dessa kan tillämpas vid förhandsgodkännande.

Enligt Diesens hypotesmetod ska alternativa förklaringar till brottspåståendet falsifieras. Åklagaren ska uppställa alternativa förklaringar utifrån omständigheterna i målet.¹⁹⁹ En alternativ förklaring ska vara konkret och rimlig. Att den ska vara konkret innebär att förklaringen inte får baseras på spekulationer eller skepticism. Rimlighetskriteriet åsyftar förklaringens förenlighet med övriga fakta i målet. I princip ska den alternativa förklaringen kunna ersätta brottspåståendet. Förenlighetskravet innebär inte att den helt ska överensstämma med övrig bevisning, det räcker att förenlighet föreligger till viss del.²⁰⁰ För att kunna pröva alternativa hypoteser krävs att utredningen är robust.²⁰¹ Detta kan vara problematiskt eftersom åklagarens möjlighet att utesluta alternativa hypoteser beror på polisens utredningsarbete. Polisen kan till exempel komma fram till slutsatsen att alternativa förklaringar eller gärningsmän inte behövs utredas, vilket kan resultera i ett smalt utredningsunderlag.²⁰² Enligt Diesen är hypotesmetoden inte lämplig vid summariska förfaranden såsom strafföreläggande eftersom utredningen inte är tillräckligt omfattande.²⁰³

Enligt bevisvärdeметoden ska kausalförhållandet mellan ett brottspåstående och ett bevis granskas. Ju mer sannolikt det är att den brottsliga gärningen har orsakat beviset, desto högre bevisvärde tillskrivs utredningsfyndet. Denna bedömning utförs för varje enskilt bevis och sedan sammanvägs de olika

¹⁹⁴ Se Diesen (2015) s. 54–55; se Holmgård (2019) s. 36.

¹⁹⁵ Se Nordh (2019) s. 48.

¹⁹⁶ Se SOU 2021:46 s. 291.

¹⁹⁷ Se NJA 2015 s. 702 punkt 21.

¹⁹⁸ Se Nordh (2019) s. 47.

¹⁹⁹ Se Diesen (2015) s. 197; se Ekelöf, Edelstam och Heuman (2009) s. 166; se Holmgård (2019) s. 44.

²⁰⁰ Se Diesen (2015) s. 246; se Ekelöf, Edelstam och Heuman (2009) s. 167; se Holmgård (2019) s. 126–127.

²⁰¹ Se Diesen (2015) s. 198 och 251.

²⁰² Se Holmgård (2019) s. 127.

²⁰³ Se Diesen (2015) s. 228.

värdena.²⁰⁴ Ett problem med bevisvärde-metoden är att sannolikhetsbegreppet är ensidigt. Det betyder att den enbart anger sannolikheten för att beviset orsakas av gärningspåståendet och inte sannolikheten för att beviset inte orsakas av det.²⁰⁵ En tillämpning av bevisvärde-metoden vid strafföreläggande riskerar att utmynna i en helhetsbedömning på grund av utredningens omfattning.²⁰⁶

4.2 Bevisvärdering av den misstänktes erkännande

Ett centralt bevis vid förhandsgodkännande är den misstänktes erkännande. Beviset saknar emellertid rättsverkan. Av 35 kap. 3 § andra stycket rättegångsbalken framgår att erkännandet ska prövas med hänsyn till omständigheterna i målet.²⁰⁷ Enligt Lena Schelin betyder detta att bevisvärderingen ska ske med särskild försiktighet.²⁰⁸ Dock finns det uttalanden i lagförarbetena till rättegångsbalken och åsikter i doktrinen om att ett erkännande i praktiken utgör tillräcklig bevisning vid lindriga och enkla brott. Vid brott av enklare beskaffenhet verkar det finnas en presumtion om erkännandets riktighet.²⁰⁹

I sin bevisvärdering bör åklagaren beakta kontexten som den misstänkte befinner sig i när denne lämnar sitt godkännande. Vid ett förfarande med förhandsgodkännandet sker detta under en pågående utredning och därvid gäller sekretessregler. Dessa medför att allmänheten inte kan granska hur förhöret genomförs med den anklagade eller ta del av dennes uppgifter under den pågående brottsutredningen.²¹⁰ Åklagarens passiva roll i utredningsarbetet leder till att denne inte heller närvarar vid förhöret. Situationen kan bidra till svårigheter med att värdera den misstänktes erkännande. Enligt Holmgård bör hänsyn tas till sättet som erkännandet är dokumenterat. Han menar att ett blankt erkännande har ett lågt bevisvärde. Om den misstänkte däremot bereds tillfälle att utveckla varför han eller hon anser sig skyldig till brottet är erkännandets bevisvärde högt.²¹¹ I doktrinen kommenteras betydelsen av erkännandets utformning vid strafföreläggande. Där anges att ett blankt erkännande kan vara tillräckligt vid ett sådant förfarande, men om målet går vidare till en domstolsförhandling krävs att erkännandet får stöd av övrig bevisning.²¹²

En annan omständighet som bör uppmärksammas är om den anklagades försvarare närvarar under polisförhöret när den misstänkte erkänner brottet. I de

²⁰⁴ Se Ekelöf, Edelstam och Heuman (2009) s. 170; se Holmgård (2019) s. 44; se Diesen (2015) s. 36–37.

²⁰⁵ Se Ekelöf, Edelstam och Heuman (2009) s. 170–171; se Holmgård (2019) s. 44.

²⁰⁶ Se Diesen (2015) s. 229.

²⁰⁷ Se SOU 1938:44 s. 380; se Fitger m.fl., Rättegångsbalken (2023-12-08, version 95, JUNO) 35 kap. 3 §.

²⁰⁸ Se Schelin (2007) s. 23–24.

²⁰⁹ Se Ekelöf, Edelstam och Heuman (2009) s. 157; se Lainpelto (2012) s. 269; se Schelin (2007) s. 88; se Holmgård (2022) s. 178; se SOU 1938:44 s. 380–381.

²¹⁰ Se Ekelöf m.fl. (2016) s. 178; se Lenberg, Tansjö och Geijer, Offentlighets- och sekretesslagen (2023-11-22, version 28, JUNO) 18 kap. 1 §.

²¹¹ Se Holmgård (2022) s. 179; se Holmgård (2019) s. 173.

²¹² Se Bring, Diesen och Andersson (2019) s. 274.

flesta fall väljer den misstänkte att avstå från att åberopa sin rättighet. Alltså lämnar den misstänkte till mestadels sitt erkännande utan att först samråda med en juridiskt kunnig person.²¹³ Risken är att den misstänkte under förhöret resignerar på grund av exempelvis stress, dåligt självförtroende, utmattning eller press och passivt accepterar polisens gärningsbeskrivning.²¹⁴

Ett problem som betonas inom den juridiska och psykologiska forskningen är att ett erkännande kan vara oriktigt. Det finns flera orsaker till fenomenet. Av den anledningen måste en åklagare granska motiven bakom den misstänktes erkännande för att undvika att en oskyldig person lagförs för ett brott.²¹⁵ En vanlig orsak till ett falskt erkännande vid lindriga och enkla brottmål är att den misstänkte vill skydda den faktiska gärningsmannen. Några andra motiv är att den misstänkte vill bli notorisk eller bestraffa sig själv för tidigare lagövertredelser som inte upptäcks. Därutöver finns det personer som har svårt för att skilja mellan vad som är riktigt och fantasi. Om en person inbillar sig att denne utför en brottslig gärning kan detta leda till ett falskt erkännande.²¹⁶

Oriktiga erkännanden kan uppstå till följd av yttre påverkan under brottsutredningen. Forskning visar att människor har en tendens att prioritera kortsiktiga förmåner på bekostnad av långsiktiga intressen. Ett exempel är att den misstänkte kan uppleva ett polisförhör som en stressande eller krävande situation. Genom ett erkännande kan han eller hon få slut på polisförhöret och ta sig därifrån.²¹⁷ Edelstam framhäver att sådana erkännanden kan förekomma vid strafföreläggande. Enligt honom kan en misstänkt person godkänna ett strafföreläggande för att undvika besvär och olägenheter associerade med en huvudförhandling.²¹⁸

Ytterligare en orsak till oriktiga erkännanden är oskyldighetsfenomenet. Det avser förhållandet att en misstänkt person erkänner ett brott fastän denne är övertygad om sin oskyldighet. Övertygelsen leder till tanken att brottsbekämpande myndigheter kommer att finna utredningsfynd som bevisar att denne är skuldlös.²¹⁹ Oskyldighetsfenomenet kopplas också till sannolikheten för att den anklagade anlitar en försvarare. Det finns forskning som tyder på att en oskyldig person som saknar anmärkningar i sitt belastningsregister är mer

²¹³ Se Diesen (2015) s. 95; se Klette (1977) s. 69.

²¹⁴ Se Diesen (2015) s. 95; se Ekelöf, Edelstam och Heuman (2009) s. 75.

²¹⁵ Se Ekelöf, Edelstam och Heuman (2009) s. 75; se Diesen (2015) s. 94–95; se Granhag och Magnusson (2017) s. 89; se Ellwanger (2023) s. 109; se Gudjonsson (2003) s. 194.

²¹⁶ Se Gudjonsson (2003) s. 194–195; se Granhag och Magnusson (2021) s. 292; se Ekelöf, Edelstam och Heuman (2009) s. 75; se Granhag och Magnusson (2017) s. 89; se Ellwanger (2023) s. 109; se Diesen (2015) s. 95; se Bring, Diesen och Andersson (2019) s. 274.

²¹⁷ Se Madon, More och Ditchfield (2019) s. 65–66; se Gudjonsson (2003) s. 195–196; se Ellwanger (2023) s. 109; se Diesen (2015) s. 94–95; se Granhag och Magnusson (2021) s. 292; se Ekelöf, Edelstam och Heuman (2009) s. 75–76.

²¹⁸ Se Ekelöf, Edelstam och Heuman (2011) s. 286.

²¹⁹ Se Kassin (2005) s. 224; se Madon, More och Ditchfield (2019) s. 63; se Ellwanger (2023) s. 109.

trolig att avstå från sin rätt att anlita juridisk hjälp än en brottserfaren och skyldig person.²²⁰

Slutligen ska det uppmärksammas om att det finns en förväxlingsrisk mellan ett erkännande och ett vitsordande av de faktiska omständigheterna. Den misstänkte kanske tror att ett erkännande åsyftar hur den aktuella händelsen objektivt har utspelat sig och missar att brottet förutsätter uppsåt. Gärningen kan vara ett resultat av oaktsamhet från den misstänktes sida. I sådant fall ska han eller hon inte dömas för uppsåtsbrottet. Det är inte ovanligt att en misstänkt person misstar sig om en gärnings straffbarhet.²²¹

4.3 Bevisvärdering av den misstänktes förhörsuppgifter

I ett förfarande med förhandsgodkännande kan åklagaren granska den misstänktes förhörsuppgifter för att kontrollera erkännandets riktighet.²²² Fördehlen med att använda sådana uppgifter är att de kan vara mer tillförlitliga än en utsaga som lämnas vid en domstolsförhandling. Till exempel medför sekretessreglerna som gäller under en utredning svårigheter för den misstänkte att anpassa sin berättelse efter bevisningen.²²³ Det bör även beaktas att en misstänkt person oftast är mer benägen att vid ett polisförhör utförligt beskriva vad som har inträffat.²²⁴ Samtidigt måste åklagaren ha i åtanke att förhörsuppgifterna kan vara felaktiga. Av HD:s rättspraxis framgår att förhörsuppgifter från en brottsutredning ska bedömas med försiktighet när deras bevisvärde fastställs. Detta motiveras av att polisförhöret sker utan sådana rättssäkerhetsgarantier som råder vid en domstolsförhandling. Enligt HD finns det flera faktorer som kan bidra till att polisanteckningarna blir missvisande.²²⁵

En polisman som förhör en skäligen misstänkt person har anledning att anta att ett brott är begånget. Uppfattningen kan leda till att anteckningarna präglas av polisens antagande om den misstänktes skuld. Det kan även påverka hur den misstänktes inställning till brottet noteras. Detta kan ske såväl medvetet som omedvetet. För åklagaren kan det bli svårt att avgöra i vilken grad polisen faktiskt återger den misstänktes beskrivning av händelseförloppet och inte den egna versionen av det. Återgivandet riskerar att ge en ensidig bild av händelsen. Denna risk blir ännu större om utsagan dessutom är skriven i konceptform.²²⁶

²²⁰ Se Kassin (2005) s. 218–219; se Madon, More och Ditchfield (2019) s. 64; se Ellwanger (2023) s. 109.

²²¹ Se Diesen (2015) s. 94; se Holmgård (2019) s. 171.

²²² Se prop. 2021/22:279 s. 64; se SOU 2021:46 s. 290.

²²³ Se Klette (1977) s. 70; se Diesen (2015) s. 98; se Ekelöf m.fl. (2016) s. 178.

²²⁴ Se Klette (1977) s. 69.

²²⁵ Se NJA 2015 s. 702 punkt 25.

²²⁶ Se Diesen (2015) s. 99; se Holmgård (2019) s. 447–448; se Bring, Diesen och Andersson (2019) s. 538; se Blomkvist (2003) s. 23.

Till skillnad från ett förhör under en huvudförhandling saknar en nedskriven utsaga omedelbarhet. I ett förfarande med förhandsgodkännande är inte åklagaren närvarande när den misstänkte återger sin berättelse. Därmed har åklagaren begränsade möjligheter att kontrollera hur uppgifterna lämnas, exempelvis om de baseras på korta eller långa svar från den misstänkte och om polisen har ställt öppna eller slutna frågor.²²⁷ En annan aspekt är att polisen kan glömma bort att notera vissa uttalanden från den misstänkte, särskilt om anteckningarna upprättas efter själva förhöret. Åklagaren måste också ta hänsyn till att uppgifterna kan vara redigerade av polisen för att bilda en logisk och kronologisk berättelse.²²⁸ Dessutom medför avsaknaden av omedelbarhet att åklagaren inte kan ställa kompletterande frågor till den misstänkte. Eventuella brister i protokollutsagan, exempelvis att den är vag eller ofullständig, kan komma att tolkas till den misstänktes nackdel.²²⁹ Denna risk ökar ytterligare om ett erkännande finns från denne.²³⁰ Förvisso har den misstänkte rätt att granska den nedtecknade berättelsen, men det garanterar inte att potentiella brister i den botas. Polisen kan använda ett språk som framstår som svår-förståeligt för honom eller henne. Även om den anklagade skulle upptäcka ett missförstånd eller någon annan feltolkning i anteckningarna kan han eller hon sakna självförtroende eller juridiska kunskaper för att påpeka dessa och få dem rättade.²³¹ Det förekommer exempelvis att den misstänktes vitsordande av de faktiska omständigheterna uppfattas av polisen som ett erkännande.²³²

4.4 Psykologiska faktorer som påverkar bevisvärderingen

Inom psykologisk forskning görs försök till att deskriptivt förklara hur bevisvärdering faktiskt utförs.²³³ Forskningen är av relevans för att kunna studera hur en åklagare genomför sin bevisvärdering vid ett förfarande med förhandsgodkännande. Enligt Granhag och Ask är den mest sofistikerade bevisprövningsmodellen inom psykologin berättelsemodellen.²³⁴ Den grundas på idén om att människor försöker förstå hur olika omständigheter hänger samman. Sådan kunskap uppnås genom att fakta organiseras på ett begripligt sätt, vilket resulterar i en berättelse.²³⁵ Dock är det inte alltid möjligt att konstruera en helhetsbild av ett händelseförlopp med hjälp av den befintliga bevisningen. En berättelse kan innehålla en eller flera luckor. För att åtgärda dessa tillämpar människor olika lösningsmetoder. En metod är att reflektera kring liknande situationer och försöka dra paralleller till det aktuella fallet. Detta

²²⁷ Se Diesen (2015) s. 100; se Bring, Diesen och Andersson (2019) s. 541.

²²⁸ Se Holmgård (2019) s. 448; se Bring, Diesen och Andersson (2019) s. 538.

²²⁹ Se Diesen (2015) s. 100–101; se Bring, Diesen och Andersson (2019) s. 541.

²³⁰ Se Diesen (2015) s. 99 och 101.

²³¹ Se Diesen (2015) s. 101–102; se Bring, Diesen och Andersson (2019) s. 541–542; se Trankell (1971) s. 31; se Holmgård (2019) s. 448–449.

²³² Se Diesen (2015) s. 99.

²³³ Se Granhag och Ask (2021) s. 429–430.

²³⁴ Se Granhag och Ask (2021) s. 429; jfr. Lainpelto (2012) s. 123.

²³⁵ Se Granhag och Ask (2021) s. 430; se Lainpelto (2012) s. 124; jfr. Charman, Douglass och Mook (2019) s. 39.

förutsätter att bedömaren går bortom de omständigheter som åberopas i målet. En annan metod är att dra slutsatser utifrån den befintliga bevisningen och låta dessa fylla ut luckorna.²³⁶ Enligt berättelsemodellen bedöms bevisvärdet av ett utredningsfynd utifrån hur väl det passar in i berättelsen. Det bevis som har störst inverkan på berättelsekonstruktionen är beviset som presenteras tidigast. Detta fenomen kallas för the primacy effect. Företeelsen baseras på att människor har en tendens att minnas den omständighet som presenteras först bättre än efterkommande omständigheter.²³⁷

En annan felkälla som kan påverka bevisvärderingen är konfirmeringsbias. Den kan uppstå om bedömaren tidigt i straffprocessen bildar sig en uppfattning om den misstänktes skuld.²³⁸ Lidén anknyter konfirmeringsbias till berättelsemodellen och skriver att den kan få en berättelse att framstå som rimlig, trots att hypotesen är ostabil och baseras på ett fåtal bevis.²³⁹

4.5 Delanalys

Åklagarens förmåga att korrekt avgöra den misstänktes skuld varierar efter utredningens omfattning. Enligt lagförarbetena till rättegångsbalken och doktrinen kan den anklagades erkännande utgöra tillräcklig bevisning vid lindriga och enkla brottmål. Utöver detta finns det ett särskilt uttalande i den juridiska litteraturen om att ett blankt erkännande kan vara tillräckligt vid ett strafföreläggandeförfarande. Om målet går vidare till domstol måste erkännandet däremot få stöd av övriga bevis. En slutsats som kan dras av dessa påståenden är att förfarandet med förhandsgodkännande leder till en dubbel lindring av kravet på utredningens robusthet. Detta är problematiskt eftersom sannolikheten för ett korrekt avgörande ökar i förhållande till mängden bevis som beaktas. En annan slutsats är att den anklagade genom att återkalla sitt godkännande ökar sin chans att bli frikänd. Slutsatserna innebär att erkännandets bevisstyrka inte uteslutande varierar efter målets beskaffenhet, utan även efter vilken typ av brottmålsprocess som tillämpas. Det betyder att samhället accepterar mindre säkra avgöranden vid förfaranden med förhandsgodkännanden än vid domstolsprocesser.

Utredningens tillräcklighet kan relateras till rättssäkerhetsmodellen. Enligt den ska samtliga invändningar mot ett avgörande prövas av rätten. I ett förfarande med förhandsgodkännande är det inte möjligt att uppställa flera alternativa förklaringar till brottspåståendet. Utifrån brottsbekämpningsmodellen kan det hävdas att utredande myndigheters förmåga att fastställa den misstänktes skuld sänker kravet på utredningens omfattning. Att brottsutredningen

²³⁶ Se Granhag och Ask (2021) s. 430–431; se Lainpelto (2012) s. 124.

²³⁷ Se Granhag och Ask (2021) s. 431–432; se Nickerson (1998) s. 187; se Lidén (2018) s. 109; se Schelin (2007) s. 157–158.

²³⁸ Se Dahlman (2018) s 45–46; se Granhag och Ask (2021) s. 436.

²³⁹ Se Lidén (2018) s. 103.

inte behöver vara lika omfattande innebär att den kan utföras snabbare och därmed effektivare.

En annan viktig aspekt av bevisprövningen är bevisningens styrka. Det finns ingen vedertagen bevisprövningsmetod som kan tillämpas vid ett strafföreläggandeförfarande. Hypotes- och bevisvärdemetoden är inte lämpliga på grund av att utredningen vid förhandsgodkännande är för smal. En metod för att värdera bevis vore fördelaktigt för att motverka eventuella subjektiva inslag i bevisprövningen. Avsaknaden av ett sådant systematiskt tillvägagångssätt kan föranleda att åklagaren omedvetet tillämpar berättelsemodellen. Narrativet från berättelsekonstruktionen består troligtvis av ett antal luckor. Antagandet grundas på att mängden utredningsfynd är få i brottmålsprocessen. För att åtgärda dessa brister i berättelsen kan åklagaren använda befintliga bevismaterial och göra olika utfyllnadstolkningar. Med hänsyn till att det centrala beviset vid förhandsgodkännande är den anklagades erkännande kan sådana tolkningar ge upphov till en föreställning om den misstänktes skuld. Denna uppfattning får troligen ett starkt fäste hos åklagaren därför att erkännandet är ett av de första bevisen som denne uppmärksammar i straffprocessen. Detta är en konsekvens av the primacy effect. Ett tidigt antagande om den anklagades skuld kan leda till konfirmeringsbias. Följaktligen bedömer åklagaren sitt lagföringsbeslut som rimligt, trots att utredningen inte är tillräckligt robust för att uppfattningen ska framstå som befogad.

Det är inte självklart att åklagaren behöver använda en bevisprövningsmetod vid ett förfarande med förhandsgodkännande. Straffprocessen är tänkt att tillämpas vid de mer rutinberoende och mer lättbedömda brottmålen, alltså är bevisen i ett sådant förfarande inte särskilt komplexa. Inte heller är det troligt att brottmålsprocessen omfattar en stor mängd utredningsfynd med hänsyn till det låga kravet som ställs på utredningens robusthet. Ur ett praktiskt perspektiv är det sannolikt att åklagarens bevisprövning i princip begränsas till att kontrollera erkännandets riktighet. Detta innebär att bevisvärderingen i ett förfarande med förhandsgodkännande, mer eller mindre, består av en helhetsbedömning, vilket strider mot bevisrättsliga principer. I denna kontext bör presumtionen om erkännandets riktighet som uppstår vid enklare brottmål uppmärksammas. Om det inte förekommer motbevis i ärendet har den misstänktes erkännande i stort sett rättsverkan.

Skyddet mot materiellt felaktiga avgöranden vid förfaranden med förhandsgodkännanden består huvudsakligen av åklagarens förmåga att värdera den misstänktes erkännande. En noggrann granskning av bevisets riktighet är svår att genomföra vid förfarandet. Åklagarens passiva roll i straffprocessen leder till att denne får sämre kännedom om hur erkännandet uppkommer. En annan faktor är att de sekretessregler som gäller under en brottsutredning medför att det inte går att säkerställa att interaktionen mellan polisen och den misstänkte sker under betryggande former. Ett oriktigt erkännande kan bero på flera olika orsaker, exempelvis på grund av yttre påverkan eller oskyldighetsfenomenet.

Det främsta verktyget åklagaren har för att bedöma bevisets riktighet är den anklagades protokollutsaga. Samtidigt måste avseende fästas vid att även förhörsuppgifter kan vara missvisande av olika anledningar, exempelvis kan antecknarens antagande om den misstänktes skuld prägla utsagans utformning. Förhörsuppgifterna bör kunna tillmätas ett högre bevisvärde om den misstänkte och dennes försvarare får tillfälle att granska uppgifterna efter polisförhöret. Den anklagade avstår emellertid vanligen från att anlita en försvarare, vilket bland annat kan kopplas till oskyldighetsfenomenet. Det kan inte garanteras att eventuella brister i anteckningarna botas av att den misstänkte utan bistånd av en försvarare kontrollerar dem. En annan omständighet som höjer utsagans bevisvärde är om den är skriven i dialogform. Vid förhandsgodkännande är förhörsuppgifterna däremot med störst sannolikhet nedskrivna i konceptform. Åklagarens bevisprövning försvåras ytterligare av att den misstänktes protokollutsaga saknar omedelbarhet. Vid en huvudförhandling kan kompletterande frågor ställas till den misstänkte. Denna möjlighet saknar åklagaren i förfarandet med förhandsgodkännande. Han eller hon kan inte ta för givet att förhörsuppgifterna sanningsenligt överensstämmer med det som den misstänkte kommunicerar till polisen. Risken finns alltid att polismannen missuppfattar den anklagade.

Analysen tyder på att sannolikheten för materiellt felaktiga avgöranden, utifrån ett teoretiskt perspektiv, är större vid förfaranden med förhandsgodkännanden än vid domstolsprocesser. Detta tolereras inte av rättssäkerhetsmodellen. Brottsbekämpningsmodellen är däremot mer optimistisk om att misstag inte kommer att förekomma vid åklagarens bevisprövning. För att systemet med förhandsgodkännande ska kunna tillämpas på ett effektivt sätt måste åklagaren besitta ett stort förtroende för polisens förmåga att utreda brott och presentera en objektiv utredning. Rättssäkerhetsmodellen saknar en sådan tillit till brottsbekämpande myndigheter. Sammantaget kan det konstateras att bevisprövningen i ett förfarande med förhandsgodkännande är betydligt mer i linje med brottsbekämpningsmodellen.

5 Förhållandet mellan förfarandet med förhandsgodkännande och den misstänktes rätt till en rättvis rättegång

5.1 Rätten till domstolsprövning

För en misstänkt person är rätten att få anklagelser för brott prövat av en oavhängig och opartisk domstol en grundläggande rättssäkerhetsgaranti. Denna rättighet regleras i art. 6:1 EKMR.²⁴⁰ Genom att signera ett förhandsgodkännande avstår den misstänkte från att åberopa sin rätt till domstolsprövning. Artikelns hindrar inte att ett summariskt förfarande såsom strafföreläggande tillämpas, men den ställer upp vissa krav för att avståendet ska betraktas som giltigt.²⁴¹ Enligt Europadomstolen måste ett avstående vara otvetydigt och åtföljas av ett tillräckligt minimiskydd. Med minimiskydd avses bland annat att den misstänkte informeras om sina rättigheter såsom rätten att anlita en försvarare.²⁴² Europadomstolen anför även att avståendet måste vara ett frivilligt och medvetet ställningstagande. Det krävs att den misstänkte erhåller nödvändig information för att kunna överblicka de rättsliga konsekvenserna av ett sådant beslut.²⁴³ Ytterligare en förutsättning är att avståendet inte får strida mot något allmänt intresse.²⁴⁴ Ju allvarigare ett brott är, desto mindre utrymme finns det för att avstå från en domstolsprövning.²⁴⁵

I detta sammanhang bör bristerna som upptäcks i försöksverksamheten belysas. Enligt Brottsförebyggande rådets utvärdering av fullmaktsförfarandet förekommer fall där den misstänkte får ofullständig information från polisen om sin rätt till att få sitt ärende prövat av en domstol. Följaktligen riskerar den anklagade att anta att han eller hon saknar något annat alternativ än att uppätta en fullmakt.²⁴⁶ Brottsförebyggande rådets upptäckt är av relevans för systemet med förhandsgodkännande eftersom denna straffprocess utgör en förenklad form av fullmaktsförfarandet.²⁴⁷

5.2 Övriga aspekter av en rättvis rättegång

Rätten till domstolsprövning är enbart en aspekt av art. 6 EKMR. Stadgandet innehåller dessutom andra viktiga principer och regler, exempelvis oskyldighetspresumtionen.²⁴⁸ Europadomstolen framhäver att artikeln gäller under

²⁴⁰ Se Danelius m.fl. (2023) s. 181.

²⁴¹ Se *Sejdovic mot Italien* [stor kammare] (2006) punkt 86.

²⁴² Se *Dvorski mot Kroatien* [stor kammare] (2015) punkt 100; se *Ibrahim m.fl. mot Förenade kungariket* [stor kammare] (2016) punkt 272.

²⁴³ Se *Dijkhuizen mot Nederländerna* (2021) punkt 58; se *Natsvlishvili och Togonidze mot Georgien* (2014) punkt 92.

²⁴⁴ Se *Sejdovic mot Italien* [stor kammare] (2006) punkt 86.

²⁴⁵ Se Danelius m.fl. (2023) s. 246.

²⁴⁶ Se Backhans, Fjelkegård och Jonsson (2020) s. 92 och 101–102.

²⁴⁷ Jfr SOU 2021:46 s. 289 och 292.

²⁴⁸ Se Danelius m.fl. (2023) s. 182.

hela brottmålsprocessen och inte enbart vid en domstolsförhandling. Det betyder att polisen och åklagaren måste följa dessa rättsliga normer i sitt arbete.²⁴⁹ Av den anledningen är det viktigt att undersöka hur förfarandet med förhandsgodkännande förhåller sig till de övriga aspekterna av rätten till en rättvis rättegång.

5.2.1 Principer för en rättvis rättegång

I art. 6:2 EKMR finns den så kallade oskyldighetspresumtionen. Den innebär att en misstänkt person ska anses vara oskyldig till dess att hans eller hennes skuld lagligen fastställs. Oskyldighetspresumtionen är formulerad som ett förhållningssätt som gagnar den misstänktes ställning. Den medför exempelvis att tvivelaktigheter i ett brottmål ska tolkas till den misstänktes förmån.²⁵⁰ Utöver detta motverkar principen förekomsten av materiellt felaktiga avgöranden. Detta sker genom att oskyldighetspresumtionen kräver att brottsbekämpande myndigheter framlägger en korrekt och fullständig utredning.²⁵¹ Det är åklagaren som bär ansvaret för eventuella brister i brottsutredningen. Detta beror på att oskyldighetspresumtionen placerar bevisbördan i brottmål på åklagaren.²⁵²

Två andra rättsgrundsatser är principen om det kontradiktoriska förfarandet och principen om parternas likställdhet.²⁵³ Att ett förfarande ska vara kontradiktoriskt innebär att parterna i målet ska få kännedom om allt material och ges tillfälle att yttra sig över materialet.²⁵⁴ Principen om parternas likställdhet avser att den anklagade inte ska ha sämre förutsättningar än åklagaren att föra in bevis i straffprocessen och pröva motpartens bevis.²⁵⁵ Denna allmänna rättsgrundsats är av betydelse för art. 6:3:b EKMR som stadgar att den misstänkte ska ges tillräcklig tid och tillfälle att förbereda sitt försvar. För att åstadkomma detta är det nödvändigt att den anklagade får tillgång till bevis som talar för och emot dennes skuld.²⁵⁶

5.2.2 Rätten att underrättas om anklagelsen för brott

Enligt art. 6:3:a EKMR ska en misstänkt person utan dröjsmål underrättas om anklagelsen mot honom eller henne. Underrättelsen ska ske på ett språk som han eller hon behärskar. Enligt Europadomstolen ska delgivningen av brottsmisstanken omfatta de gärningar som läggs den misstänkte till last och den

²⁴⁹ Se *Imbrioscia mot Schweiz* (1993) punkt 36.

²⁵⁰ Se Nowak (2003) s. 32 och 58; se SOU 2017:17 s. 63.

²⁵¹ Se Nowak (2003) s. 50.

²⁵² Se *Telfner mot Österrike* (2001) punkt 15; se SOU 2017:17 s. 63.

²⁵³ Se Nowak (2003) s. 76; se Danelius m.fl. (2023) s. 310; se Bring, Diesen och Andersson (2019) s. 65.

²⁵⁴ Se *Rowe och Davis mot Förenade kungariket* [stor kammare] (2000) punkt 60; se Leanza och Pridal (2014) s. 126; se Danelius m.fl. (2023) s. 310 och 323.

²⁵⁵ Se Bring, Diesen och Andersson (2019) s. 65; se Danelius m.fl. (2023) s. 310; se Leanza och Pridal (2014) s. 124; se Nowak (2003) s. 60.

²⁵⁶ Se Leanza och Pridal (2014) s. 124.

rättsliga kvalificeringen av dessa handlingar.²⁵⁷ Upplysningen kan lämnas antingen skriftligen eller muntligen till den anklagade.²⁵⁸ Informationen är av vikt för att den misstänkte ska kunna förbereda sitt försvar på ett godtagbart sätt.²⁵⁹

5.2.3 Rätten att anlita en försvarare

Rätten att anlita en försvarare är av central betydelse för att bevara den misstänktes trygghet.²⁶⁰ En misstänkt person kan antingen anlita en privat försvarare eller förordnas en offentlig sådan. I det förstnämnda fallet ansvarar den misstänkte för försvararkostnaden, medan staten ansvarar för utgiften i det sistnämnda fallet.²⁶¹ Den misstänktes rätt till en offentlig försvarare regleras i både EKMR och rättegångsbalken.

Art. 6:3:c EKMR uppställer två kumulativa krav för att den anklagade ska få tillgång till en offentlig försvarare. Det första kriteriet är den misstänkte saknar medel för att anlita ett juridiskt ombud. Det andra villkoret är att rättvisans intresse fordrar att den misstänkte får bistånd av en försvarare.²⁶² Vid bedömningen av det andra villkoret ska samtliga omständigheter i målet beaktas.²⁶³ Dessa omständigheter är brottets art, vilken brottspåföljd den misstänkte riskerar att få, ärendets komplexitet och den misstänktes personliga förhållanden.²⁶⁴ Europadomstolen skriver till exempel att frihetsberövande straff talar för att den misstänkte ska få bistånd en offentlig försvarare.²⁶⁵

Enligt 21 kap. 3 a § rättegångsbalken kan den anklagade förordnas en offentlig försvarare om straffet för det påstådda brottet inte är lindrigare än fängelse i sex månader. Om målet är av enkel beskaffenhet, exempelvis att det avser mindre förseelser eller trafikbrott, anses han eller hon inte vara i behov av juridisk hjälp.²⁶⁶ Detsamma gäller som utgångspunkt om den misstänkte erkänner brottet.²⁶⁷ Inte heller är det aktuellt med en försvarare om den brottsliga gärningen bara kan medföra böter eller villkorlig dom eller sådana påföljder i förening.²⁶⁸ Faktorer som däremot talar för att den misstänkte ska få bistånd av ett juridiskt ombud är till exempel om denne lider av en psykisk

²⁵⁷ Se *Pélissier och Sassi mot Frankrike* [stor kammare] (1999) punkt 51.

²⁵⁸ Se *Pélissier och Sassi mot Frankrike* [stor kammare] (1999) punkt 53; se Danelius m.fl. (2023) s. 406–407.

²⁵⁹ Se Danelius m.fl. (2023) s. 406–407.

²⁶⁰ Se Ekelöf, Edelstam och Pauli (2015) s. 92.

²⁶¹ Se Ekelöf, Edelstam och Pauli (2015) s. 93–94.

²⁶² Se *Quaranta mot Schweiz* (1991) punkt 27; se *Zdravko Stanev mot Bulgarien* (2012) punkt 36.

²⁶³ Se *Granger mot Förenade kungariket* (1990) punkt 46.

²⁶⁴ Se *Benham mot Förenade kungariket* [stor kammare] (1996) punkt 61; se *Quaranta mot Schweiz* (1991) punkt 33–35; se *Zdravko Stanev mot Bulgarien* (2012) punkt 38.

²⁶⁵ Se *Benham mot Förenade kungariket* [stor kammare] (1996) punkt 61.

²⁶⁶ Se prop. 1983/84:23 s. 16.

²⁶⁷ Se prop. 1983/84:23 s. 15.

²⁶⁸ Se prop. 1983/84:23 s. 17.

sjukdom eller ett allvarligt handikapp.²⁶⁹ Enligt regeringen uppvägs bristen på en offentlig försvarare vid lindriga och enkla brottmål av bland annat polisens och åklagarens objektivitetsplikt.²⁷⁰

5.3 Delanalys

Ett strafföreläggandeförfarande får tillämpas i stället för ett domstolsförfarande om den misstänktes avstående anses vara godtagbart. Bristerna som upptäcks i försöksverksamheten talar för att polisen kan komma att försumma sin upplysningsplikt gentemot den anklagade. I en sådan situation kan inte hans eller hennes förhandsgodkännande bedömas som giltigt. Samtidigt måste det uppmärksammas att det kan finnas andra skäl till att en misstänkt person avstår från sin rätt till domstolsprövning. I detta sammanhang är det av relevans att påminna om förhandsgodkännandets art, närmare bestämt att handlingen delvis är ett skriftligt erkännande. De skäl som finns bakom ett oriktigt erkännande kan därmed också göras gällande angående den misstänktes avstående från rättigheten. Ett exempel är att den misstänkte signerar ett förhandsgodkännande för att vinna kortsiktiga förmåner på bekostnad av långsiktiga intressen. Det är möjligt för polisen att utreda vilka skäl som finns bakom erkännandet, men granskningens noggrannhet kan variera. Kontrollen kan till exempel påverkas av konfirmeringsbias i utredningsarbetet. En annan faktor som kan inverka på granskningen är att lindriga och enkla brott helst ska lagföras med strafföreläggande på grund av bland annat ekonomiska skäl. Detta framgår av lagförarbetena till institutet strafföreläggande. Enligt rätts-säkerhetsmodellen är en godtycklig utredning av den misstänktes avstående ett dilemma. Beträffande brottsbekämpningsmodellen är det fördelaktigt att den anklagade avstår från att åberopa sin rättighet därför att det tillåter en effektivare handläggning av brottmålsärendet.

Polisen och åklagaren måste följa de principer som stadgas i art. 6 EKMR, fastän den misstänkte avstår från att få ärendet prövat av en domstol. En princip som systemet med förhandsgodkännande riskerar att strida mot är oskyldighetspresumtionen. Orsaken till detta är skuldpresumtionen som uppstår när den anklagade signerar ett förhandsgodkännande. Enligt Packer ska inte dessa presumtioner betraktas som motsatser till varandra. Detta hindrar emellertid inte att skuldpresumtionen kan ge upphov till ett agerande som inte är förenligt med oskyldighetspresumtionen. Forskning kring exempelvis konfirmeringsbias indikerar att ett antagande om den misstänktes skuld omedvetet kan påverka utredningsarbetets inriktning och bevisprövningen i ett brottmål. Jämförelsevis bör det vara mindre besvärligt för polisen och åklagaren att förhålla sig objektiva i en straffprocess om den misstänkte inte erkänner den brottsliga gärningen.

²⁶⁹ Se prop. 1983/84:23 s. 18.

²⁷⁰ Se prop. 1983/84:23 s. 15.

Principen om det kontradiktoriska förfarandet och principen om parternas likställdhet kan diskuteras i relation till avsaknaden av slutunderrättelse vid förhandsgodkännande. Bristen på slutdelgivning innebär att den misstänkte inte får kännedom om allt material och ges tillfälle att yttra sig över materialet. Möjligtvis är detta inte ett problem om brottsutredningen inte kräver ytterligare utredningsåtgärder och den anklagade kan slutunderrättas direkt på brottsplatsen. Angående principen om parternas likställdhet kan det påstås att den misstänkte och åklagaren till viss del har samma förutsättningar. Påståendet baseras på rollfördelningen i förfarandet med förhandsgodkännande. Åklagarens passiva roll kan jämföras med den misstänktes ställning efter att denne signerar förhandsgodkännandet. Dock får åklagaren, till skillnad från den anklagade, en aktiv roll när brottsutredningen är avslutad. Han eller hon kan till exempel begära att polisens utredning ska kompletteras. Denna möjlighet saknar den misstänkte om han eller hon inte aktivt och självmant bevakar utredningsarbetet. Avsaknaden av slutdelgivning kan även orsaka svårigheter för den anklagade att förbereda sitt försvar, vilket är problematiskt enligt art. 6:3:b EKMR. Om den misstänkte inte kontaktar polisen vet denne inte hur mycket tid som finns kvar åt att planera försvaret.

Det är inte självklart att systemet med förhandsgodkännande strider mot principen om det kontradiktoriska förfarandet och principen om parternas likställdhet. Den misstänkte utesluts inte från sina möjligheter att bland annat granska bevismaterial och föra in nya bevis. Däremot ställer straffprocessen större krav på den misstänkte att vara aktiv i brottsutredningen om denne vill påverka målets utfall. Kravet måste beaktas i relation till att den anklagades motivation att medverka i en brottmålsprocess avtar med tiden. Detta betyder att en misstänkt person är mindre trolig att komma med invändningar vid ett förfarande med förhandsgodkännande än vid en ordinarie brottmålsprocess.

Straffprocessen med förhandsgodkännande strider inte mot art. 6:3:a EKMR. Förhandsgodkännandet innehåller alla väsentliga upplysningar som den misstänkte behöver, till exempel de gärningar som läggs honom eller henne till last och den rättsliga kvalificeringen av dessa handlingar. Med beaktande av att förhandsgodkännandet utgör den yttre ramen för vad det slutliga strafföreläggandet får avse, kan inte strafföreläggandet omfatta annat än det som den anklagade informeras om. Förfarandet kan på denna punkt inte påstås försämra den misstänktes möjlighet att förbereda sitt försvar på ett tillfredsställande sätt.

En central rättighet enligt rättssäkerhetsmodellen är den misstänktes rätt att anlita en försvarare. I ett förfarande med förhandsgodkännande är den anklagade med störst sannolikhet tvungen att anlita en privat försvarare om denne önskar juridisk hjälp. Straffprocessen omfattar enbart lindriga och enkla brott, vilket leder till att det sällan är aktuellt med en offentlig försvarare. I en sådan situation beror den misstänktes tillgång till en advokat på hans eller hennes ekonomiska situation. Följaktligen är det inte säkert att den anklagade

kommer att utnyttja sådan hjälp, fastän denne vill få juridiskt bistånd. Utifrån brottsbekämpningsmodellen är detta fördelaktigt eftersom en försvarare kan orsaka svårigheter med att få information från den misstänkte. Det bör påpekas att den anklagades möjlighet att anlita en försvarare inte är sämre vid ett förfarande med förhandsgodkännande än vid en ordinarie brottmålsprocess.

Systemet med förhandsgodkännande verkar inte strida mot art. 6 EKMR, trots att förfarandet är mer förenligt med brottsbekämpningsmodellen än rättssäkerhetsmodellen. En förklaring till detta är att EKMR tillåter en effektivare straffprocess än rättssäkerhetsmodellen. Förhållandet är inte särskilt anmärkningsvärt eftersom modellerna representerar extrema värdesystem.

6 Avslutning

6.1 Slutkommentarer

Förfarandet med förhandsgodkännande uppvisar tydliga tecken på ett system som prioriterar effektiv brottsbekämpning på bekostnad av rättssäkerhet. Alltså ligger brottmålsförfarandet närmare brottsbekämpningsmodellen än rättssäkerhetsmodellen på skalan. Straffprocessen uppnår effektivitet genom att den tillåter enkel och likformig handläggning av lindriga och enkla brottmål samt främjar förekomsten av definitiva avgöranden. Effektiviseringen betyder inte nödvändigtvis att brottmålsprocessen strider mot art. 6 EKMR, men den medför en ökad risk för materiellt felaktiga avgöranden. Skälet till detta är primärt utredningens robusthet. Förhandsgodkännandet leder till att polisen inte behöver utföra en lika omfattande utredning som vid en ordinarie brottmålsprocess. Således måste åklagaren bedöma den misstänktes skuld på grundval av en smalare utredning. Åklagarens bevisprövning försvåras av att de bevis som förekommer i ett förfarande med förhandsgodkännande kan vara oriktiga av flera olika skäl. Utöver detta är möjligheten att utförligt granska dem begränsad.

De huvudsakliga bristerna med förhandsgodkännande är systemets förhållande till objektivitetsprincipen och oskyldighetspresumtionen. Straffprocessens konstruktion grundas på en stor tillit till brottsbekämpande myndigheter. Psykologiska faktorer såsom konfirmeringsbias riskerar att medföra att aktörerna omedvetet försvarar en hypotes om den anklagades skuld. Dessutom verkar straffprocessen gynna förekomsten av en skuldpresumtion. Detta är problematiskt eftersom förfarandet saknar en fristående part som kan avgöra målet. I en ordinarie brottmålsprocess övergår förfarandet till att vara kontradiktoriskt när huvudförhandlingen inleds. En sådan övergångspunkt saknas i förfarandet med förhandsgodkännande. Straffprocessen är i princip inkvisitorisk från början till slut. Den misstänkte är därför mer eller mindre ett undersökningsobjekt under hela brottmålsprocessen. Visserligen har den anklagade rättigheter, men dessa kommer han eller hon troligtvis inte att utnyttja. Därutöver bör det påpekas att oskyldighetsfenomenet ger belägg för att en oskyldig person i större utsträckning än en skyldig person kommer att avstå från att åberopa sina rättigheter. Detta är bekymmersamt på grund av att de rättigheter som stadgas i art. 6 EKMR ska skydda den som anklagas för ett brott från att bli felaktigt lagförd. Följaktligen kan det konstateras att förfarandet med förhandsgodkännande ökar mängden brott som kan lagföras under en kort tid, men brottmålsprocessen ökar även risken för att oskyldiga personer lagförs för brott.

Förfarandet med förhandsgodkännande överensstämmer inte helt med brottsbekämpningsmodellen. Detta beror till exempel på straffprocessens tillämpningsområde. Likt de diskussioner som förs vid införandet av institutet strafföreläggande framstår det som om det finns en viss återhållsamhet med att låta

systemet arbeta med maximal effektivitet. Den historiska utvecklingen av straffprocessen tyder emellertid på att förfarandets tillämpningsområde kommer att utvidgas. Detta leder till att systemet alltmer närmar sig brottsbekämpningsmodellen på skalan.

Käll- och litteraturförteckning

Offentligt tryck

Direktiv

Dir. 2020:6 Ett permanent snabbförfarande i brottmål och andra åtgärder för en snabbare lagföring av brott.

Utredningsbetänkanden

Ds 2017:36 En snabbare lagföring: Försöksprojekt med ett snabbförfarande i brottmål.

Ds 2018:9 Snabbare lagföring.

SOU 1926:32 Processkommissionens betänkande angående rättegångsväsendets ombildning: Andra delen: Rättegången i brottmål.

SOU 1927:15 Yttranden i anledning av Processkommissionens betänkande angående rättegångsväsendets ombildning.

SOU 1938:44 Processlagberedningens förslag till rättegångsbalk: Del II: Motiv m.m.

SOU 1967:59 Förundersökning.

SOU 1992:61 Ett reformerat åklagarväsende: Del A.

SOU 1993:40 Fri- och rättighetsfrågor: Del A: Regeringsformen.

SOU 2001:93 Snabbare lagföring 2: Förenklad brottsutredning.

SOU 2010:14 Partsinsyn enligt rättegångsbalken.

SOU 2015:52 Rapport från Bergwallkommissionen.

SOU 2017:17 Om oskuldspresumtionen och rätten att närvara vid rättegången: Genomförande av EU:s oskuldspresumtionsdirektiv.

SOU 2021:46 Snabbare lagföring: Ett snabbförfarande i brottmål.

Propositioner

Prop. 1942:5 med förslag till rättegångsbalk.

Prop. 1954:200 med förslag till lag om ändring i rättegångsbalken m.m.

Prop. 1966:100 med förslag till lag om föreläggande av ordningsbot m.m.

Prop. 1968:82 med förslag till lag om ändring i rättegångsbalken m.m.

Prop. 1969:114 förslag till lag om ändring i rättegångsbalken.

Prop. 1975/76:148 med förslag till enklare former för beivrande av mindre lagöverträdelser.

Prop. 1982/83:41 om ändringar i rättegångsbalken m.m.

Prop. 1983/84:23 om rätten till offentlig försvarare.

Prop. 1990/91:68 om ändring i brottsbalken m.m. (böter).

Prop. 1993/94:117 Inkorporering av Europakonventionen och andra fri- och rättighetsfrågor.

Prop. 1994/95:23 Ett effektivare brottmålsförfarande.

Prop. 1996/97:8 Utökad användning av strafföreläggande.

Prop. 2015/16:68 Förstärkt rättssäkerhet och effektivitet i förundersökningsförfarandet.

Prop. 2021/22:279 Snabbare lagföring av brott.

Utskottsbetänkanden

Bet. 1942:1SäU2 i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till rättegångsbalk, dels ock i ämnet väckta motioner.

Bet. 1954:1LaU25 i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i rättegångsbalken m.m., dels ock i ämnet väckta motioner.

Bet. 1968:1LaU37 i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i rättegångsbalken m.m., dels ock en motion om begränsning av utredningar beträffande bagatellförseelser.

Bet. 1976/77:JuU11 med anledning av propositionen 1975/76:148 med förslag till enklare former för beivrande av mindre lagöverträdelser.

Bet. 1982/83:JuU11 om vidgad användning av strafföreläggande, m.m. (prop. 1982/83:41 jämte motioner).

Bet. 1990/91:JuU10 Böter.

Bet. 1993/94:KU24 Inkorporering av Europakonventionen och andra fri- och rättighetsfrågor.

Bet. 1994/95:JuU2 Ett effektivare brottmålsförfarande.

Bet. 1996/97:JuU4 Utökad användning av strafföreläggande.

Bet. 2022/23:JuU2 Snabbare lagföring av brott.

Riksdagsskrivelser

Rskr. 1942:421.

Rskr. 1954:332.

Rskr. 1968:274.

Rskr. 1976/77:90.

Rskr. 1982/83:83.

Rskr. 1990/91:155.

Rskr. 1993/94:246.

Rskr. 1994/95:40.

Rskr. 1996/97:39.

Rskr. 2022/23:16.

Rättsfall

Högsta domstolen

NJA 1980 s. 725.

NJA 2009 s. 447.

NJA 2015 s. 702.

NJA 2019 s. 347.

Europadomstolen

Beuze mot Belgien [stor kammare] (71409/10) dom den 9 november 2018.

Benham mot Förenade kungariket [stor kammare] (19380/92) dom den 10 juni 1996.

Dijkhuizen mot Nederländerna (61591/16) dom den 8 juni 2021.

Dvorski mot Kroatien [stor kammare] (25703/11) dom den 20 oktober 2015.

Granger mot Förenade kungariket (11932/86) dom den 28 mars 1990.

Ibrahim m.fl. mot Förenade kungariket [stor kammare] (50541/08; 50571/08; 50573/08; 40351/09) dom den 13 september 2016.

Imbrioscia mot Schweiz (13972/88) dom den 24 november 1993.

Natsvlshvili och Togonidze mot Georgien (9043/05) dom den 29 april 2014.

Pélissier och Sassi mot Frankrike [stor kammare] (25444/94) dom den 25 mars 1999.

Quaranta mot Schweiz (12744/87) dom den 24 maj 1991.

Rowe och Davis mot Förenade kungariket [stor kammare] (28901/95) dom den 16 februari 2000.

Sejdovic mot Italien [stor kammare] (56581/00) dom den 1 mars 2006.

Telfner mot Österrike (33501/96) dom den 20 mars 2001.

Zdravko Stanev mot Bulgarien (32238/04) dom den 6 november 2012.

Ämbetsberättelser från JO

JO 1956.

JO 1964.

JO 1993/94.

JO 1998/99.

JO 2001/02.

JO 2006/07.

Litteratur

Andersson, Simon, *Skälig misstanke*, 1 uppl., Wolters Kluwer, Stockholm 2016.

Ask, Karl och Fahsing Ivar, 'Utredares beslutsfattande', i: Granhag, Pär Anders, Strömwall, Leif A., Ask, Karl och Landström, Sara (red.), *Handbok i rättspsykologi*, 2 uppl., Liber, Stockholm 2021.

Ask, Karl och Strömwall, Leif A., 'Rättspsykologisk forskning – principer och metoder', i: Granhag, Pär Anders, Strömwall, Leif A., Ask, Karl och Landström, Sara (red.), *Handbok i rättspsykologi*, 2 uppl., Liber, Stockholm 2021.

Axberger, Hans-Gunnar, *JO – i riksdagens tjänst*, 1 uppl., Eddy.se, Visby 2014.

Backhans, Mona, Fjelkegård, Lina och Jonsson, Sara, *Snabbare lagföring: Utvärdering av en försöksverksamhet i norra Stockholm*, Brottsförebyggande rådet, Stockholm 2020.

Blomkvist, Curt, *Försvaren:Handledning med några kritiska synpunkter på brottmålsförfarandet*, 1 uppl., Sveriges advokatsamfund, Stockholm 2003.

Bring, Thomas, Diesen, Christian och Andersson, Simon, *Förundersökning*, 5 uppl., Norstedts juridik, Stockholm 2019.

Charman, Steve, Douglass, Amy Bradfield och Mook, Alexis, 'Cognitive Bias in Legal Decision Making', i: Brewer, Neil och Douglass, Amy Bradfield (red.), *Psychological Science and the Law*, 1 uppl., The Guilford Press, New York 2019.

Clifford, Brian, 'Methodology: Law's Adopting and Adapting to Psychology's Methods and Findings', i: Carson, David och Bull, Ray (red.), *Handbook of Psychology in Legal Contexts*, 2 uppl., Wiley, cop., Chichester 2003.

Dahlman, Christian, *Beviskraft: Metod för bevisvärdering i brottmål*, 1 uppl., Norstedts Juridik, Stockholm 2018.

Dahlman, Christian, 'Rättskälla', i: Dahlman, Christian och Wahlberg, Lena (red.), *Juridiska grundbegrepp: En vänbok till David Reidhav*, 1 uppl., Studentlitteratur, Lund 2019.

Danelius, Hans, Danelius Johan, Bull, Thomas och Cameron, Iain, *Mänskliga rättigheter i europeisk praxis: En kommentar till Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna*, 6 uppl., Norstedts Juridik, Stockholm 2023.

Diesen, Christian, *Bevisprövning i brottmål*, 2 uppl., Norstedts Juridik, Stockholm 2015.

Diesen, Christian, *Utevarohandläggning och bevisprövning i brottmål*, 1 uppl., Juristförlaget, Stockholm 1993.

Ekelöf, Per Olof, Andersson, Simon, Bellander, Henrik, Bylund, Torleif, Edelstam, Henrik och Pauli, Mikael, *Rättegång: Tredje häftet*, 8 uppl., Norstedts Juridik, Stockholm 2018.

Ekelöf, Per Olof, Edelstam, Henrik och Heuman, Lars, *Rättegång: Fjärde häftet*, 7 uppl., Norstedts Juridik, Stockholm 2009.

Ekelöf, Per Olof, Edelstam, Henrik, Heuman, Lars och Pauli, Mikael, *Rättegång: Första häftet*, 9 uppl., Wolters Kluwer, Stockholm 2016.

Ekelöf, Per Olof, Edelstam, Henrik och Pauli, Mikael, *Rättegång: Andra häftet*, 9 uppl., Norstedts Juridik, Stockholm 2015.

Ekelöf, Per Olof, Edelstam, Henrik och Pauli, Mikael, *Rättegång: Femte häftet*, 8 uppl., Norstedts Juridik, Stockholm 2011.

Ellwanger, Steven J., 'Deception in Police Interrogations: Ethical Issues and Dilemmas', i: Braswell, Michael C., Edwards, Bradley D., McCarthy, Belinda R. och McCarthy, Bernard J. (red.), *Justice, Crime, and Ethics*, 11 uppl., Routledge, New York 2023.

Granhag, Pär Anders, 'Rättspsykologi – en kort introduktion', i: Granhag, Pär Anders, Strömwall, Leif A., Ask, Karl och Landström, Sara (red.), *Handbok i rättspsykologi*, 2 uppl., Liber, Stockholm 2021.

Granhag, Pär Anders och Ask, Karl, 'Psykologiska perspektiv på bevisvärdering', i: Granhag, Pär Anders, Strömwall, Leif A., Ask, Karl och Landström, Sara (red.), *Handbok i rättspsykologi*, 2 uppl., Liber, Stockholm 2021.

Granhag, Pär Anders och Magnusson, Mikaela, 'Förhör med misstänkt', i: Eriksson, Åsa och Sturidsson, Knut (red.), *Klinisk forensisk psykologi*, 1 uppl., Studentlitteratur, Lund 2017.

Granhag, Pär Anders och Magnusson, Mikaela, 'Förhör med misstänkt', i: Granhag, Pär Anders, Strömwall, Leif A., Ask, Karl och Landström, Sara (red.), *Handbok i rättspsykologi*, 2 uppl., Liber, Stockholm 2021.

Gräns, Minna, 'Allmänt om användningen av andra vetenskaper inom juridiken', i: Nääv, Maria och Zamboni, Mauro (red.), *Juridisk metodlära*, 2 uppl., Studentlitteratur, Lund 2018.

Gudjonsson, Gisli H., *The Psychology of Interrogations and Confessions: A Handbook*, 1 uppl., Wiley, cop., Chichester 2003.

Heuman, Maths, 'Åklagarens uppgifter i kriminalprocessen', i: Heuman, Maths och Lassen, Bengt (red.), *Brottets beivrande*, 1 uppl., Wahlström & Widstrand, Stockholm 1952.

Hjertstedt, Mattias, 'Beskrivningar av rättsdogmatisk metod: Om innehållet i metodavsnitt vid användning av ett rättsdogmatiskt tillvägagångssätt', i: Mannelqvist, Ruth, Ingmanson Staffan och Ulander-Wänman, Carin (red.), *Festskrift till Örjan Edström*, 1 uppl., Juridiska institutionen vid Umeå universitet, Umeå 2019.

Holmgård, Lars, *Bevisning i brottmål*, 1 uppl., Norstedts Juridik, Stockholm 2019.

Holmgård, Lars, *Notariebrottmål*, 3 uppl., Norstedts Juridik, Stockholm 2022.

Kleineman, Jan, 'Rättsdogmatisk metod', i: Nääv, Maria och Zamboni, Mauro (red.), *Juridisk metodlära*, 2 uppl., Studentlitteratur, Lund 2018.

Klette, Hans, *Brottmålsprocessen ur den tilltalades perspektiv*, 1 uppl., Studentlitteratur, Lund 1977.

Lainpelto, Katrin, *Stödbevisning i brottmål*, 1 uppl., Jure, Stockholm 2012.

Landström, Lena, *Åklagare som grindvakt: En rättsvetenskaplig studie av åklagarens befogenheter vid utredning och åtal av brott*, 1 uppl., Iustus, Uppsala 2011.

Lassen, Bengt, 'Förundersökning i brottmål', i: Heuman, Maths och Lassen, Bengt (red.), *Brottets beivrande*, 1 uppl., Wahlström & Widstrand, Stockholm 1952.

Leanza, Piero och Pridal, Ondrej, *The Right to a Fair Trial: Article 6 of the European Convention on Human Rights*, 1 uppl., Wolters Kluwer, Law & Business, Alphen aan den Rijn 2014.

Lidén, Moa, *Confirmation Bias in Criminal Cases*, 1 uppl., Uppsala universitet, Uppsala 2018.

Lindell, Bengt, *Sakfrågor och rättsfrågor: En studie av gränser, skillnader och förhållanden mellan faktum och rätt*, 1 uppl., Iustus, Uppsala 1987.

Lundh, Lars-Gunnar, Montgomery Henry och Waern Yvonne, *Kognitiv psykologi*, 1 uppl., Studentlitteratur, Lund 1992.

Madon, Stephanie, More, Curt och Ditchfield, Ryan, 'Interrogations and Confessions', i: Brewer, Neil och Douglass, Amy Bradfield (red.), *Psychological Science and the Law*, 1 uppl., The Guilford Press, New York 2019.

Mellqvist, Mikael och Lindh, Anna-Karin, *Processrätt: Grunderna för domstolsprocessen*, 4 uppl., Iustus, Uppsala 2020.

Nordh, Roberth, *Bevisrätt C: Bevisvärdering*, 2 uppl., Iustus, Uppsala 2019.

Nowak, Karol, *Oskyldighetspresumtionen*, 1 uppl., Norstedts Juridik, Stockholm 2003.

Olivecrona, Karl, *Rättegången i brottmål enligt RB*, 3 uppl., Norstedt, Stockholm 1968.

Packer, Herbert L., *The Limits of the Criminal Sanction*, Stanford University Press, Stanford 1968.

Sandgren, Claes, *Rättsvetenskap för uppsatsförfattare: Ämne, material, metod, argumentation och språk*, 5 uppl., Norstedts juridik, Stockholm 2021.

Schelin, Lena, *Bevisvärdering av utsagor i brottmål*, 1 uppl., Norstedts Juridik, Stockholm 2007.

Trankell, Arne, *Vittnespsykologins arbetsmetoder*, 2 uppl., Utbildningsförlaget, Stockholm 1971.

Westerlund, Gösta, *Straffprocessuella tvångsmedel: En studie av rättegångsbalken 24 till 28 kapitel och annan lagstiftning*, 7 uppl., Bruun Juridik, Stockholm 2022.

Artiklar

Juridisk Tidskrift

Heuman, Lars, 'Domarens och åklagarens skyldighet att vara objektiva.' *JT*, nr 1 2004/05, s. 42–60.

Kleineman, Jan, 'Till frågan om rättsvetenskapen som omedelbart verkande rättskälla.' *JT*, nr 3 1994/95, s. 621–646.

Svensk Juristtidning

Ekelöf, Per Olof (1982), 'Ett problem med avseende på hemlig avlyssning.' *SvJT*, s. 654–664.

Jareborg, Nils (2004), 'Rättsdogmatik som vetenskap.' *SvJT*, s. 1–10.

Lindblom, Per Henrik (1999), 'Tvekamp eller inkquisition?: Reflektioner om straffprocessens samhällsfunktion och grundstruktur.' *SvJT*, s. 617–655.

Övriga artiklar

Findley, Keith A. och Scott, Michael S., 'The Multiple Dimensions of Tunnel Vision in Criminal Cases.' *Wisconsin Law Review*, vol. 2006, nr 2 (2006): 291–398.

Kassin, Saul M., 'On the Psychology of Confessions: Does Innocence Put Innocents at Risk?.' *American Psychologist*, vol. 60, nr 3 (2005): 215–228.

Nickerson, Raymond S., 'Confirmation Bias: A Ubiquitous Phenomenon in Many Guises.' *Review of General Psychology*, vol. 2, nr. 2 (1998): 175–220.

Lagkommentarer

Fitger, Peter, Sörbom, Monika, Eriksson, Tobias, Hall, Per, Palmkvist, Ragnar och Renfors, Cecilia, Rättegångsbalken (2023-12-08, 95 uppl., JUNO).

Lenberg, Eva, Tansjö, Anna och Geijer, Ulrika, Offentlighets- och sekretesslagen (2023-11-22, version 28, JUNO).

Sandén, Hans-Olof, Lüning, Monica Nebelius och Ingelström, Jessica, Förundersökningskungörelsen: En kommentar (2022-12-01, 1C uppl., JUNO).

Övrigt

Sveriges advokatsamfund, remissyttrande över utredningsbetänkandet Snabbare lagföring: Ett snabbförfarande i brottmål (SOU 2021:46), 2021-09-30, Dnr R-2021/1272, tillgängligt på <www.advokatsamfundet.se> (besökt 2023-11-26).

Åklagarmyndigheten, Rättslig vägledning 2023:2, Strafföreläggande, tillgängligt på <www.aklagare.se> (besökt 2023-12-04).